

אמצעי התשלום, האשראי והמוסדות הבנקאיים

1. קווים עיקריים להתפתחות מערכת הכספים

ההתפתחות המוניטארית בשנת 1959, תרמה במידה רבה לצימצום הגידול בביקוש הכספי, להיקף התואם, פחות או יותר, את העלייה בתוצר הלאומי. ב־1959 חל, אומנם, גידול רב בסך המקורות להרחבת הנכסים הכספיים שבידי הציבור¹, במיוחד באשראי הבנקאי לציבור ובסכום היתרות במטבע חוץ שברשות מערכת הבנקאות, אולם, עקב הנטייה הגוברת של הציבור להחזיק בפקדונות פחות נוזלים, הואט במידה ניכרת קצב הגידול של אמצעי התשלום.

הסכום הממוצע של הנכסים הכספיים שבידי הציבור, היה ב־1959 גבוה ב־21.4 אחוזים מהממוצע בשנת 1958, בהשוואה לעלייה של 18.8 אחוזים מ־1957 ל־1958 ושל 20.7 אחוזים מ־1956 ל־1957. לעומת זאת, הואט ב־1959 קצב הגידול של אמצעי התשלום. בשנים 1955 עד 1957, היה שיעור הגידול השנתי הממוצע של אמצעי התשלום 19.2 אחוזים, בעוד שהתוצר הלאומי הגולמי הריאלי, גדל ב־9 אחוזים לשנה, והגידול בסך המקורות הריאליים שלרשות המשק, היה 10 אחוזים בערך. ההאטה בקצב הגידול של אמצעי התשלום, החלה, אומנם, ב־1958, אך הם עלו עדיין בקצב מהיר למדי ורמתם הממוצעת היתה גבוהה, בשנה זו, ב־15.2 אחוזים מן הרמה הממוצעת של שנת 1957. בשנת 1959 היתה האטה נוספת, וסכומם הממוצע עלה ב־12.5 אחוזים בלבד². התוצר הלאומי הגולמי, במחירים קבועים, גדל ב־1959 ב־12 אחוזים, וסך המקורות הריאליים שלרשות המשק גדלו ב־10 אחוזים בערך.

התפתחויות אלה תרמו לייצוב רמת המחירים בשנת 1959. בעוד שבשנים 1954 עד 1957, עלה מדד המחירים של סך המקורות שעמדו לרשות המשק, ב־8 עד 9 אחוזים לשנה, הרי בשנת 1958 עלה המדד ב־3 אחוזים בערך, ובשנת 1959 באחוז אחד בלבד. יציבות המחירים הגוברת תרמה בשנת 1959, גם לשיפור במאזן סחר החוץ.

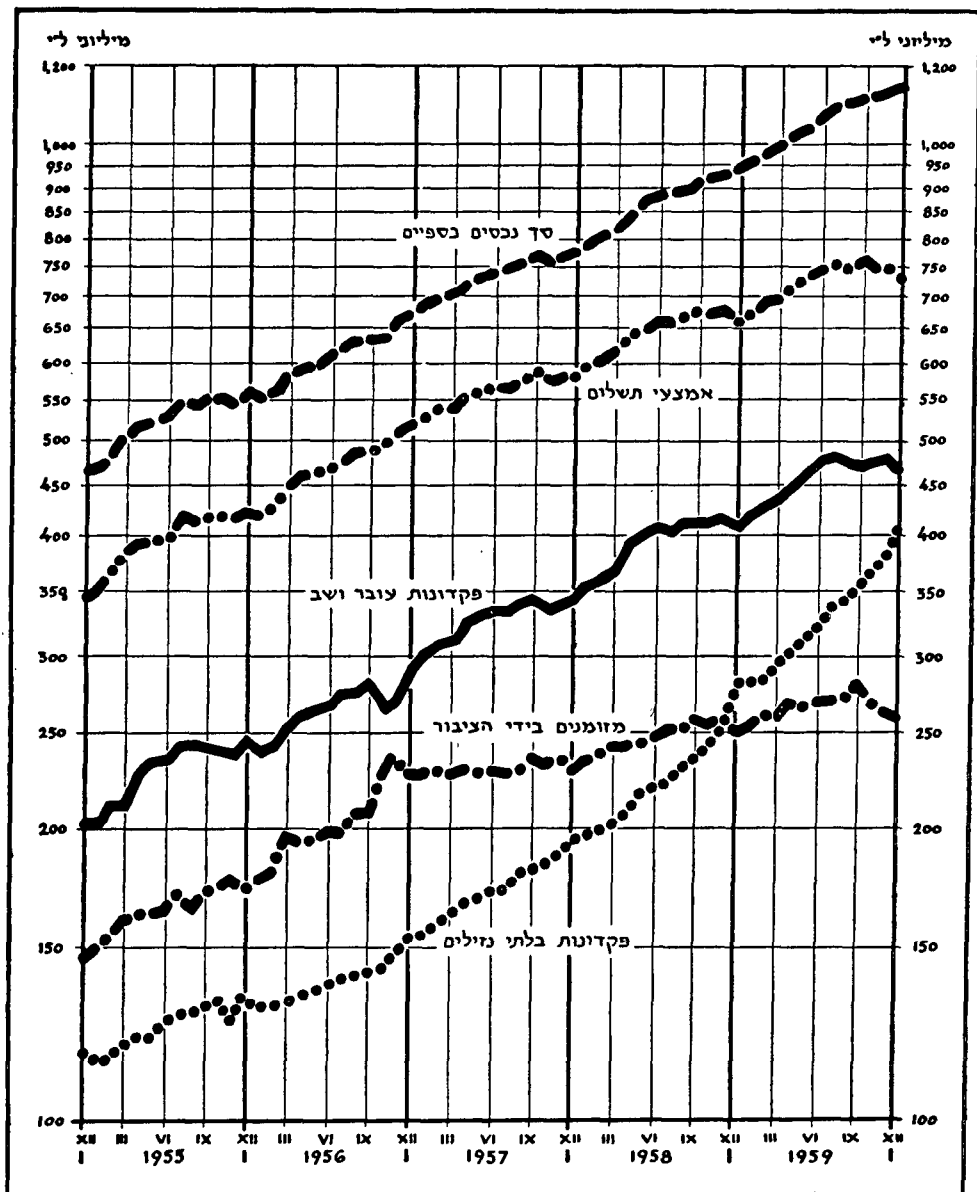
נוסף להאטה בקצב הגידול של אמצעי התשלום ולשינוי בהרכב הנכסים הכספיים³, השתנו בשנת 1959 המשקלים של מקורות הגידול של נכסים אלה. בשנים קודמות היה המקור העיקרי להזרמת כסף חדש למשק, האשראי הבנקאי לממשלה. משקלו של אשראי זה בסך מקורות הגידול,

¹ הנכסים הכספיים שבידי הציבור, מוגדרים בפרק זה כאמצעי התשלום ופקדונות פחות נוזלים של הציבור במוסדות הבנקאיים, כמו פקדונות לזמנים קצובים, פקדונות כנגד התחייבויות פקדונות במטבע חוץ וכו'.

² הגידול מסוף שנת 1958 לסוף שנת 1959 הסתכם ב־10 אחוזים בלבד.

³ משקל הפקדונות הפחות נוזלים בסך הנכסים הכספיים שבידי הציבור, עלה מ־26.0 אחוזים ב־1958 ל־31.4 אחוזים ב־1959. בשנים 1955 עד 1957, היה המשקל הממוצע של הפקדונות הפחות נוזלים 23.5 אחוזים בלבד.

הנכסים הכספיים שבידי הציבור, 1954 עד 1959

שיעורי גידול שנתיים בנכסים הכספיים של הציבור, 1956 עד 1959

(ממוצע שנתי לממוצע שנתי)

אחוזים				מיליוני ל"י				
1959	1958	1957	1956	1959	1958	1957	1956	
								אמצעי תשלום
7.0	8.4	13.2	*22.9	17.5	19.3	26.9	*38.0	מוזמנים
16.0	20.0	24.1	14.8	63.4	65.9	64.0	34.3	פקדונות עובר ושב
12.5	15.2	19.4	17.9	80.8	85.3	91.0	71.1	סך הכל
								פקדונות בלתי נזילים
35.2	26.1	21.6	22.7	61.7	36.3	24.7	21.1	במטבע ישראלי
87.1	46.6	39.4	-28.3	44.7	16.3	9.9	-7.1	במטבע חוץ
46.9	30.3	24.9	11.1	106.3	52.7	34.7	13.9	סך הכל
								סך כל הנכסים
21.4	18.8	20.7	16.3	187.1	138.0	125.7	85.2	הכספיים

* הגידול הרב, יחסית, בסכום המזומנים, בשנת 1956, קשור במכצע סיני.

היה בשנים 1955 עד 1957 יותר מ-50 אחוזים, והוא ירד ל-21.5 אחוזים ב-1958, ול-2.7 אחוזים בלבד ב-1959. סך האשראי לממשלה ממערכת הבנקאות, גדל ב-5.9 מיליון ל"י מסוף 1958 לסוף 1959, בהשוואה לגידול שנתי ממוצע של למעלה מ-50 מיליון ל"י, בשנים 1955 עד 1957.

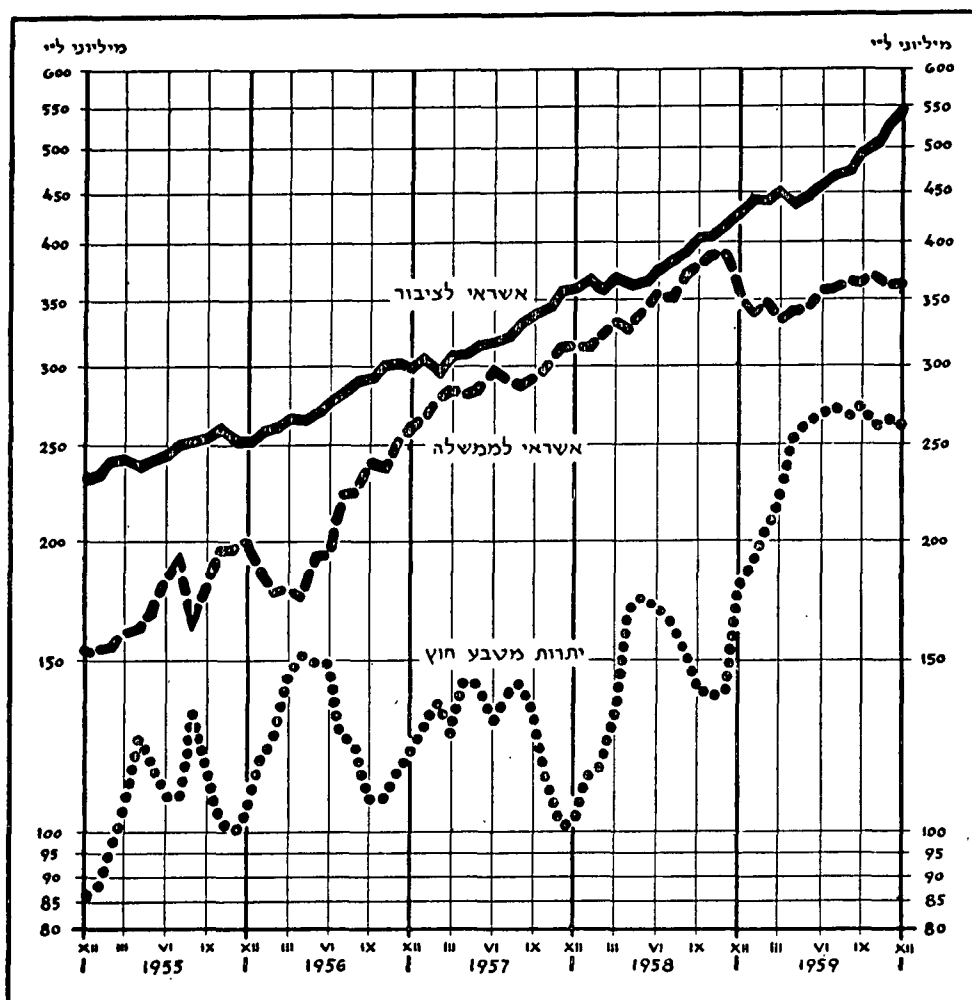
לעומת זאת, הורחב באופן ניכר האשראי הבנקאי לציבור, וממקור זה נבעו, ב-1959, למעלה מ-50 אחוזים מסך הגידול בנכסים הכספיים. עקב הנטייה הגוברת של הציבור להגדיל את נכסיו הכספיים הפחות-נזילים, וההאטה בקצב הגידול של אמצעי התשלום כתוצאה מכך, נקט בנק ישראל, לגבי הרחבת האשראי לציבור, במדיניות יותר ליברלית מאשר בשנים קודמות. למוסדות הבנקאיים ניתנו שיחרורים מנפח האשראי, במידה שנוספו להם נכסים נזילים, וכן שיחרורים מנזילות, במסגרת 20 האחוזים שנגיד בנק ישראל רשאי להעניק להם. תוספת האשראי, שעבורה נתקבל שיחרור מיוחד, ניתנה, בהכוונת בנק ישראל, למטרות בעלות עדיפות מבחינת צורכי המשק. האשראי הבנקאי לציבור, גדל מסוף שנת 1958 לסוף שנת 1959 ב-27 אחוזים, או ב-116 מיליון ל"י. המוסדות הבנקאיים הרחיבו את האשראי ב-100 מיליון ל"י¹ ובנק ישראל ב-6 מיליון ל"י.

היתרות במטבע חוץ במערכת הבנקאות, עלו באופן ניכר בשנתיים האחרונות, והיוו מקור ישיר ליותר מ-40 אחוזים מסך הגידול בנכסים הכספיים². סכום היתרות נטו עלה מסוף שנת

¹ כולל אשראי לציבור מאמצעי בנק החקלאות לישראל.

² ראה לוח י"ד-2.

מקורות הגידול העיקריים בנכסים הכספיים של הציבור, 1954 עד 1959

1958 לסוף שנת 1959 ב-94.1 מיליון ל"י, ובסוף שנת 1959 הסתכמה היתרה הכוללת ב-273.5 מיליון ל"י. הגידול ביתרות מטבע חוץ, יחד עם הרחבת האשראי הבנקאי לציבור, היוו ב-1959 את המקור למרבית העלייה בסכום הנכסים הכספיים.

המקורות להרחבת הנכסים הכספיים, גדלו בשנת 1959 ב-216 מיליון ל"י, לעומת 183 מיליון ל"י ב-1958 וכ-100 מיליון ל"י ב-1957. המקורות שפעלו בכיוון להרחבת אמצעי התשלום, התעצמו, איפוא, ב-1959, אך הגידול הרב בפקדונות הפחות נזילים, איזן את מרבית ההשפעה של מקורות אלה על אמצעי התשלום. התפתחות זו בהתנהגות הציבור, מנעה גידול רב בכמות הכסף, שקרוב לוודאי היה פועל להורדת ערכו. אולם, כתוצאה מן ההתרחבות הכספית הניכרת, נצטברו בידי הציבור סכומים גדולים של נכסים כספיים, שמידת נזילותם פחותה, ואומנם, מזו של אמצעי התשלום, אך חלק ניכר מהם אפשר להפוך בקלות לאמצעי תשלום, ועל כן הם מהווים פוטנציאל להגדלת הביקוש הכספי.

גידול הנכסים הכספיים שבידי הציבור לפי המקורות והמרכיבים, 1955 עד 1959

(מסוף שנה לסוף שנה)

מיליוני ל"י					אחוזים				
1955	1956	1957	1958	1959	1955	1956	1957	1958	1959
ה מקורות									
19.8	14.9	-17.6	76.9	94.1	20.8	12.2	-18.0	41.9	43.6
צבירת מטבע חוץ									
24.4	43.4	60.1	67.3	116.3	25.6	35.5	61.5	36.7	53.9
הרחבת האשראי לציבור *									
47.1	63.3	53.8	39.2	5.9	49.4	51.8	55.1	21.5	2.7
הרחבת האשראי לממשלה									
1.2	5.4	2.7	10.2	10.3	1.2	4.5	2.8	5.6	4.8
השקעות מוסדות בנקאיים **									
2.9	-4.9	-1.4	-10.4	-10.7	3.0	-4.0	-1.4	-5.7	-5.0
שינוי ביתרות במעבר									
95.4	122.1	97.6	183.2	215.9	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך כל המקורות									
ה מרכיבים									
25.9	55.8	2.6	20.5	8.5	27.1	45.7	2.7	11.2	4.0
מזומנים בידי הציבור									
45.3	41.8	56.3	63.2	57.5	47.5	34.2	57.7	34.5	26.6
פקדונות עובר ושב									
16.5	19.9	39.9	90.4	121.8	17.3	16.3	40.8	49.3	56.4
פקדונות בלתי נזילים									
87.7	117.5	98.8	174.1	187.8	91.9	96.2	101.2	95.0	87.0
סך כל הנכסים הכספיים									
הון עצמי וחשבונות									
7.7	4.6	-1.2	9.1	28.1	8.1	3.8	-1.2	5.0	13.0
אחרים נטו									
95.4	122.1	97.6	183.2	215.9	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך כל המרכיבים									

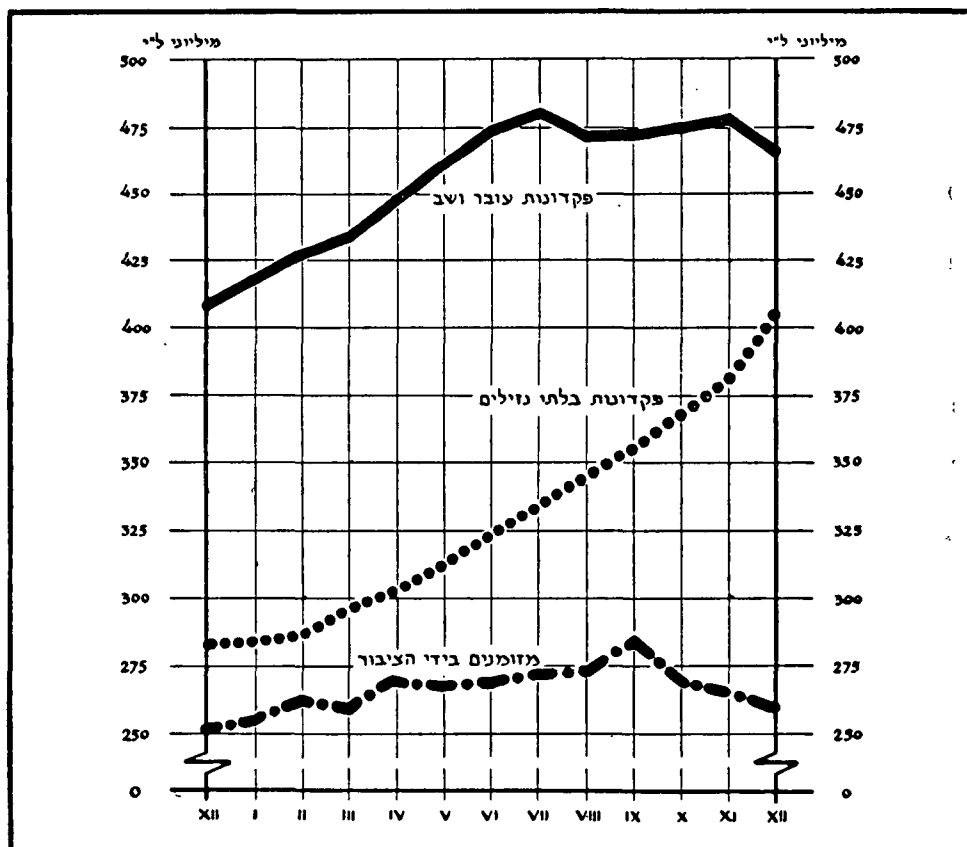
* פרטים, עסקים, גופים ומוסדות ציבוריים שונים, פרט לממשלה המרכזית.
 ** בניירות ערך לא ממשלתיים ובתורות עזר.

2. אמצעי התשלום

אמצעי התשלום — המגדרים כפקדונות עובר ושב במטבע ישראלי ומזומנים בידי הציבור¹ — מהווים את מרבית הנכסים הכספיים של הציבור (68.6 אחוזים בשנת 1959), אם כי משקלם היחסי יורד זה ארבע שנים. עד לשנת 1959, התבטא גידול הנכסים הכספיים, בעיקר בעליית אמצעי התשלום, אולם, בשנת 1959 חל מפנה, ועיקר הגידול היה בפקדונות הפחות נוזלים. הרמה הממוצעת של אמצעי התשלום ב־1959 הייתה גבוהה ב־80.8 מיליון ל"י מזו שב־1958, ואילו הרמה הממוצעת של הפקדונות הפחות נוזלים, שאינם כלולים בהגדרת אמצעי התשלום, הייתה גבוהה ב־106.3 מיליון ל"י.

דיאגרמה י"ד-3

הנכסים הכספיים שבידי הציבור, 1959

¹ ה"ציבור" בפרק זה כולל את כל הסקטורים במשק, פרט לממשלה המרכזית. נכללים, איפוא, גם הסוכנות היהודית, הרשויות המקומיות ומוסדות ציבוריים אחרים.

אמצעי התשלום, 1953 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	מזומנים		פקדונות עובר ושב		אמצעי תשלום	
	העלייה או הירידה (-) מסוף התקופה הקודמת		העלייה או הירידה (-) מסוף התקופה הקודמת		העלייה או הירידה (-) מסוף התקופה הקודמת	
	סך הכל	מיליוני ל"י	סך הכל	מיליוני ל"י	סך הכל	מיליוני ל"י
1953	128.0	—	162.1	—	290.1	—
1954	146.6	18.6	201.9	39.8	348.5	58.4
1955	172.5	25.9	247.2	45.3	419.7	71.2
1956	228.3	55.8	289.0	41.8	517.3	97.6
1957	230.9	2.6	345.3	56.3	576.2	58.9
1958	251.4	20.5	408.5	63.2	659.9	63.7
1959	259.9	8.5	466.0	57.5	725.9	66.0
1959 ינואר	255.3	3.9	418.2	9.7	673.5	13.6
פברואר	262.6	7.3	427.3	9.1	689.9	16.4
מארס	260.1	-2.5	433.8	6.5	693.9	4.0
אפריל	269.4	9.3	448.9	15.1	718.3	24.4
מאי	268.2	-1.2	461.4	12.5	729.6	11.3
יוני	269.3	1.1	474.5	13.1	743.8	14.2
יולי	272.5	3.2	480.7	6.2	753.2	9.4
אוגוסט	273.0	0.5	472.9	-7.8	745.9	-7.3
ספטמבר	283.9	10.9	473.1	0.2	757.0	11.1
אוקטובר	268.7	-15.2	475.3	2.2	744.0	-13.0
נובמבר	265.1	-3.6	477.8	2.5	742.9	-1.1
דצמבר	259.9	-5.2	466.0	-11.8	725.9	-17.0

* העלייה מממוצע שנתי לממוצע שנתי היתה כ"י 10.4 אחוזים (ראה לוח י"ד-1). בסוף שנת 1956 גדלו אמצעי התשלום במידה רבה, עקב מבצע סיני, ועל כן נראה הגידול מסוף 1956 לסוף 1957 קטן יחסית.

הסכום הממוצע של אמצעי התשלום ב־1959, היה גבוה ב־12.5 אחוזים מהממוצע ב־1958, והסתכם ב־726.5 מיליון ל"י. גידול זה הוא הנמוך ביותר מאז שנת 1948, והוא מגיע רק למחצית הגידול הממוצע בשנים 1954 עד 1957. מסוף שנת 1958 ועד סוף שנת 1959, הסתכמה העלייה באמצעי התשלום ב־66 מיליון ל"י, או ב־10 אחוזים בלבד. שנת 1959 היא השנה הראשונה, מאז הוקם בנק ישראל (1954), אשר בה לא היה על נגיד בנק ישראל להגיש לממשלה ולוועדת הכספים של הכנסת דין וחשבון, בהתאם לסעיף 35 בחוק בנק ישראל תשי"ד (1954), המחייב הגשת דין וחשבון לכנסת, אם אמצעי התשלום עולים ב־15 אחוזים ויותר תוך 12 חודשים.²

משקל המזומנים בסך אמצעי התשלום יורד בשנים האחרונות בהתמדה³, וזאת כנראה, עקב הנוהג של הפקדת כספים במוסדות הבנקאיים, החודר בהדרגה לשכבות חדשות של האוכלוסייה, וכן עקב עליית מספר המוסדות והעסקים, הנוהגים לשלם משכורות לעובדים באמצעות מוסדות בנקאיים. הגידול הניכר במספר הסניפים של המוסדות הבנקאיים, בשנים האחרונות, גם הוא הקל ועודד, כנראה, את השימוש בשירותים המוצעים עליהם. התפתחות זו התבטאה גם במשיכת מזומנים מן הבנקים, בשיעור נמוך יותר מאשר בשנים קודמות. ההשפעה שהיתה לגורם זה על הקטנת סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים, מתוארת להלן.⁴

לוח י"ד-4

אחוז המזומנים באמצעי התשלום, 1954 עד 1959

ממוצע שנתי	
1954	42.7
1955	41.6
1956	43.4
1957	41.1
1958	38.7
1959	36.8
סוף החודש	
1959, ינואר	37.9
פברואר	38.1
מרס	37.5
אפריל	37.5
מאי	36.8
יוני	36.2
יולי	36.2
אוגוסט	36.6
ספטמבר	37.5
אוקטובר	36.1
נובמבר	35.7
דצמבר	35.8

¹ הגידול מממוצע שנתי לממוצע שנתי. הגידול מסוף שנה לסוף שנה, היה בשנת 1952 נמוך מאשר ב־1959.

² הדין וחשבון האחרון הוגש בחורש מאי 1958.

³ ראה לוח י"ד-4.

⁴ ראה לוח י"ד-16.

לעומת הגידול האיטי בסך המזומנים שבידי הציבור, בשלוש השנים האחרונות, גדלו פקדונות עובר ושב במידה ניכרת. יחסית: הסכום הממוצע של אמצעי התשלום ב-1959, היה גבוה ב-80.8 מיליון ל"י מן הממוצע ב-1958: פקדונות עובר ושב עלו ב-63.3 מיליון ל"י, וסכום המזומנים ב-17.5 מיליון ל"י. הסכום השנתי הממוצע של פקדונות עובר ושב, גדל, בשלוש השנים האחרונות, בשיעור שנתי של 20 אחוזים בערך, בעוד ששיעור הגידול של המזומנים הגיע ל-9.5 אחוזים בלבד.

התנודות העונתיות של אמצעי התשלום במשך שנת 1959, היו דומות לתנודות בשנים קודמות, דהיינו גידול ניכר יותר בחודשים הראשונים של השנה, בהם עולות ההכנסות במטבע חוץ מיצוא וממקורות אחרים.² אולם, בעוד שבשנים הקודמות הואט קצב הגידול במחצית השנייה של השנה, הרי במחצית השנייה של שנת 1959 ירדו אמצעי התשלום, ובסוף השנה הם היו נמוכים יותר מאשר באמצע השנה. העלייה במחצית הראשונה של שנת 1959 היתה ב-84 מיליון ל"י, ונבעה בעיקר מהמרה מוגברת של יתרות מטבע חוץ, בעוד שהירידה במחצית השנייה של השנה, בסכום של 18 מיליון ל"י, מקורה בעלייה גדולה מאוד בפקדונות הפחות נזילים, שאיזנה את הגידול הרב שהיה בסוף השנה באשראי לציבור. למעשה, נמשכה עליית אמצעי התשלום ברציפות עד חודש יולי, באוגוסט חלה ירידה קלה, ובספטמבר שוב עלייה, עד לסך של 757 מיליון ל"י בסוף החודש, שהוא הסכום הגבוה ביותר במשך השנה. בשלושת החודשים האחרונים של השנה ירדו אמצעי התשלום ב-31 מיליון ל"י, וסכומם בסוף דצמבר היה 726 מיליון ל"י. אינדיקטור חלקי למהירות הממוצעת של מחזור אמצעי התשלום, משמש היחס בין הסכום הממוצע של פקדונות עובר ושב בבנקים, לבין סכום החיובים שנעשו בהם. אפשר להניח, שסכום החיובים הללו מייצג את הזרם העיקרי של התשלומים שבוצעו במשק.

לוח י"ד-5

מהירות המחזור של פקדונות עובר ושב במטבע ישראלי בבנקים*,

1954 עד 1959

(מיליוני ל"י)

השנה	ממוצע פקדונות עובר ושב	סכום החיובים במשך השנה	מהירות המחזור (2) (1)
	(1)	(2)	(3)
1954	141.1	2,660.4	18.9
1955	173.3	3,401.7	19.6
1956	201.7	3,787.4	18.8
1957	254.8	4,782.1	18.8
1958	329.3	5,850.0	17.8
1959	386.2	6,824.9	17.7

* פקדונות עובר ושב במטבע ישראלי, הניתנים למשיכה על-ידי שיקים ולא על-ידי שיקים. אינו כולל אגודות שיתופיות לאשראי.

¹ ראה דיאגרמה י"ד-2.

² ראה דיאגרמה י"ד-4.

מהירות המחזור בשנת 1959 לא נשתנתה בהשוואה ל-1958, והיתה נמוכה במקצת מאשר בשנים הקודמות. הסבר חלקי לירידה זאת, נעוץ בעלייה הקלה שחלה במשקל הפקדונות הנמשכים שלא על-ידי שיקים¹, אשר מהירות מחזורם נמוכה מזו של הפקדונות שמושכים עליהם שיקים. כן פעלה, כנראה, החשת הסליקה על-ידי בנק ישראל, לצימצום מה בסכום החיובים בחשבונות עובר ושב, ולהקטנת מהירות המחזור. מהירות המחזור השנתית של ההכנסה², גם היא כמעט שלא נשתנתה בשנה האחרונה. חלוקת סך המקורות שעמדו לרשות המשק, בסכום השנתי הממוצע של אמצעי התשלום, נותנת מהירות מחזור של 6.2 ב-1959, לעומת 6.3 ב-1958.

3. הנכסים הכספיים האחרים שבידי הציבור

הנכסים הכספיים שבידי הציבור כוללים, נוסף לאמצעי התשלום, פקדונות לזמנים קצובים ופקדונות במסגרת תוכניות חיסכון, פקדונות הציבור למתן הלוואות, פקדונות לזמנים קצובים שערכם צמוד למטבע חוץ (פז"ק) ופקדונות שונים במטבע חוץ. המאפיין את כל הנכסים הללו (פרט לפקדונות עובר ושב במטבע חוץ), הוא היותם בדרגת נזילות פחותה מאשר אמצעי התשלום; בדרך כלל יש להופכם למזומנים, או לפקדונות עובר ושב, לפני שאפשר יהיה לבצע בהם תשלומים. בפקדונות עובר ושב במטבע חוץ, אפשר להשתמש, אומנם, באופן ישיר לביצוע תשלומים בחוץ לארץ, אך אין הם מהווים כוח קנייה פעיל בשוק המקומי, ולכן אין כוללים אותם באמצעי התשלום של המשק.

הפקדונות הפחות נזילים, קשורים בדרך כלל בהתחייבות המפקיד שלא למושכם לפני תום תקופת ההפקדה, שהוסכם עליה מראש, או לפני מילוי ההתחייבות שלשמה הופקד הפיקדון. לכן מוכנים המוסדות הבנקאיים לשלם ריבית גבוהה יותר בעבורם, מאשר בעבור פקדונות עובר ושב. למעשה, אין המוסדות הבנקאיים מקפידים תמיד על זכותם למנוע משיכת פקדונות לזמנים קצובים, לפני תום המועד שהוסכם עליו בין המפקיד והבנק, והם מסתפקים בהודעה מוקדמת מצד המפקיד עד רצונו למשוך את הפיקדון. אך הציבור אינו מרבה לנצל נוהג זה של המוסדות הבנקאיים, והדבר ניכר במהירות המחזור של פקדונות אלה, הנופלת בהרבה ממהירות המחזור של פקדונות עובר ושב³. מסתבר, שהמפקידים את כספם בפקדונות הפחות נזילים, אינם רואים בהם, בדרך כלל, מקור לתשלומים מידיים. הרמה הממוצעת של הפקדונות הפחות נזילים ב-1959, היתה גבוהה ב-106.3 מיליון ל"י מהרמה הממוצעת ב-1958, לעומת גידול של 52.7 מיליון ל"י מממוצע 1957 לממוצע 1958. מתוך הגידול של 106.3 מיליון ל"י ב-1959, היה חלקם של הפקדונות במטבע חוץ 44.7 מיליון ל"י, ושל הפקדונות הפחות נזילים במטבע ישראלי 61.7 מיליון ל"י.

(א) פקדונות במטבע ישראלי, שאינם פקדונות עובר ושב

גידול הפקדונות במטבע ישראלי, שאינם כוללים באמצעי התשלום, הסתכם בין סוף שנת 1958 לסוף 1959, ב-64.3 מיליון ל"י, או ב-30.8 אחוזים. עלייה גדולה זו איזנה במידה ניכרת את ההשפעה של הרחבת האשראי הבנקאי לציבור והצבירה של יתרות מטבע חוץ, על היקף הגידול באמצעי התשלום.

שני הסעיפים העיקריים, האחראים לגידול בפקדונות הפחות נזילים במטבע ישראלי, היו עלייה של 24.1 מיליון ל"י בפקדונות של קופות התגמולים לשם השקעתם ב"השקעה מוכרת", ועלייה

¹ משקל פקדונות אלה, בסך פקדונות עובר ושב במטבע ישראלי, עלה מ-33 אחוזים בסוף שנת 1957 ל-37 אחוזים בסוף שנת 1958, ול-40 אחוזים בסוף שנת 1959.

² Income Velocity.

³ מהירות המחזור השנתית הממוצעת של פקדונות החיסכון, לדוגמא, היתה נמוכה ב-1959 פי 36 ממהירות המחזור של פקדונות עובר ושב.

של 19.4 מיליון ל"י בפקדונות לזמן קצוב, שערכם צמוד למטבע חוץ (פז"ק). כמו־כן, חלה עליה בפקדונות הציבור למתן הלוואות, בפקדונות במסגרת תוכניות החיסכון ובפקדונות לזמן קצוב.

(1) פקדונות בתוכניות חיסכון—את תוכניות החיסכון המאושרות הפעילו הבנקים, בעידוד הממשלה, בסוף שנת 1955. הפקדונות שהצטברו בתוכניות אלה, לאחר ארבע שנות פעולה, הסתכמו בסוף דצמבר 1959 ב־60 מיליון ל"י. למרות שהמפקדים יכולים למשוך את כספם לאחר הודעה מוקדמת של 30 יום, מעידות המשיכות המועטות, יחסית, מתוך תוכניות החיסכון, כי אין החוסכים רואים בפקדונות אלה אמצעי לביצוע תשלומים מידיים. המהירות השנתית הממוצעת של מחזור פקדונות החיסכון, היתה ב־1959 כ־0.5 וב־1958 כ־0.4, בהשוואה למהירות מחזור של 18 פעמים בממוצע, בפקדונות עובר ושב. מפקדים רבים אינם נוהגים למשוך את כספם גם לאחר תום תקופת ההפקדה, והם מחדשים את פקדונותיהם לתקופות נוספות.

במשך שנת 1959 נמשכה פתיחת חשבונות חדשים בקצב מהיר למדי, אם כי הדבר אינו בולט מההשוואה ליתרת סוף שנת 1958. בדצמבר 1958 פתחו מספר בנקים בפעולת תעמולה מוגברת, מלווה בהענקת מתנות למפקדים חדשים, והצליחו להגדיל את הסכום הכולל של פקדונות החיסכון ב־11.2 מיליון ל"י בחודש זה, לעומת גידול, נטו, של 15 מיליון ל"י במשך 11 החודשים שקדמו לו. אולם במהרה נתברר, שחלק מהפקדות אלה לא היו למעשה הפקדות חיסכון, מאחר שנמשכו על־ידי בעליהן בראשית שנת 1959. על־ידי כך אוזן הגידול הנורמלי בפקדונות החיסכון בחודשי השנה הראשונים של 1959, ובסוף אפריל לא עלתה עדיין רמת הפקדונות על זו שבסוף דצמבר 1958. העלייה, נטו, מסוף שנת 1958 לסוף 1959, הסתכמה ב־6.9 מיליון ל"י בלבד, ואילו הרמה הממוצעת של פקדונות החיסכון ב־1959, היתה גבוהה ב־18.7 מיליון ל"י מהרמה הממוצעת ב־1958.¹

(2) פקדונות לתקופה קצובה—פקדונות אלה כוללים, נוסף לפקדונות של פרטים, סכומים ניכרים שהופקדו על־ידי קופות תגמולים,² קרנות ומוסדות שונים. הסכום הכולל של הפקדונות לתקופה קצובה, הגיע בסוף שנת 1959 ל־78.8 מיליון ל"י, והיה גבוה ב־3.4 מיליון ל"י מהסכום בסוף שנת 1958.³ אולם, במשך שנת 1959 הועברו יותר מ־9 מיליון ל"י מפקדונות קופות התגמולים לתקופה קצובה, העולה על 12 חודשים, לסעיף "השקעה מוכרת". הגידול למעשה בסך הפקדונות לתקופה קצובה, הסתכם, איפוא, ב־13 מיליון ל"י בערך. העלייה העיקרית חלה בפקדונות לתקופה של שיש עד שנים־עשר חודשים, ולתקופה העולה על 18 חודשים. המוסדות הבנקאיים מעודדים במיוחד הפקדת כספים לתקופה העולה על 18 חודשים, כיוון שאינם חייבים להחזיק נכסים נזילים נגדם.⁴

(3) פקדונות של קופות התגמולים להשקעתם כ"השקעה מוכרת"—פקדונות אלה גדלו יותר מכל הפקדונות הפחות נזילים במטבע ישראלי, עקב התקנות שהוצאו בחודש אוגוסט 1957, הקובעות שעל קופות התגמולים להשקיע 65 אחוזים מכספי הקרנות שלהן בניירות ערך מאושרים, או להפקדם במוסדות בנקאיים מסוימים (שעשו הסכם מיוחד עם האוצר). כפקדונות מיוחדים לשם השקעה בניירות ערך מאושרים, או לשם מתן הלוואות למטרות מאושרות על־ידי האוצר, בהתייעצות עם נגיד בנק ישראל. בחודש אוגוסט 1958, הופיע לראשונה סעיף זה במאזני המוסדות הבנקאיים, בסכום של 5.5 מיליון ל"י, ועלה ל־17.2 מיליון

¹ הסכום החודשי הממוצע של ההפקדות ברוטו, הגיע ל־2.8 מיליון ל"י ב־1959, לעומת ממוצע של 2.2 מיליון ל"י בחודשים ינואר עד נובמבר 1958. ההתפתחות בדצמבר 1958 השתקפה בגידול מוגזם מסוף 1957 לסוף 1958, ובגידול נמוך מדי מסוף 1958 לסוף 1959.

² הפקדונות לזמן קצוב של קופות תגמולים ופנסיה, הסתכמו בסוף 1959 ב־12.5 מיליון ל"י.

³ ראה לוח י"ד.

⁴ היתרה של פקדונות לתקופה קצובה, העולה על 18 חודשים, הסתכמה בסוף שנת 1959 ב־29.2 מיליון ל"י.

לוח י"ד-6

פקדונות הציבור שאינם אמצעי תשלום במוסדות הבנקאיים, 1954 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)										
סך כל הפקדונות שאינם אמצעי תשלום	פקדונות במטבע חוץ	פקדונות במטבע ישראלי								התקופה
		בהצמדה למטבע חוץ (פז"ק)	כנגד התחייבויות	למתן הלוואות	קופות תגמולים להשקעה מוכרת	לזמנים קצובים			תוכניות חיסכון	
						מזל 12 חודשים	6 עד 12 חודשים	עד 6 חודשים		
116.7	32.7	—	11.8	27.2	—	27.4	5.7	11.9	—	1954
133.4	28.0	1.2	11.9	28.4	—	32.8	12.7	17.5	0.7	1955
153.1	30.4	2.3	13.4	32.8	—	37.8	9.3	15.7	11.4	1956
192.9	37.8	5.6	14.8	36.6	—	41.2	13.7	16.7	26.5	1957
283.4	74.6	14.9	11.1	* 37.4	17.2	* 42.4	13.3	19.7	52.8	1958
405.2	132.1	34.3	9.9	49.1	41.3	40.2	19.4	19.2	59.7	1959
284.3	74.1	16.5	10.8	39.7	18.3	41.2	14.0	17.0	52.7	ינואר 1959
286.2	74.4	18.2	10.5	40.3	20.2	40.9	14.0	15.6	52.1	פברואר
296.3	79.8	19.7	11.3	41.4	21.3	40.2	14.7	15.4	52.5	מארס
303.5	81.6	21.6	11.6	41.8	23.1	39.4	15.1	16.5	52.8	אפריל
312.8	85.0	23.4	10.8	41.5	25.3	40.6	15.2	17.3	53.7	מאי
323.4	87.6	25.2	11.4	43.0	27.2	40.5	15.5	18.1	54.9	יוני
333.6	93.0	27.2	12.5	43.0	28.7	40.8	15.1	18.6	54.7	יולי
344.8	99.4	27.4	13.2	43.7	30.5	40.9	16.1	18.7	54.9	אוגוסט
355.3	106.8	27.6	14.3	45.1	31.5	39.4	15.8	19.3	55.5	ספטמבר
368.5	114.7	29.7	12.8	46.1	32.7	39.7	17.6	18.6	56.6	אוקטובר
380.5	123.6	31.7	10.7	46.2	33.0	40.3	17.9	19.1	58.0	נובמבר
405.2	132.1	34.3	9.9	49.1	41.3	40.2	19.4	19.2	59.7	דצמבר

* מספר מתוקן, המאפשר השוואה על בסיס אחיד: בסוף 1958 הועברו סכומים מפקדונות לזמנים קצובים מעל 12 חודשים לפקדונות למתן הלוואות, ובינואר 1959 הוזכרו הסכומים לסעיפים הקודם. העברות אלה היו טכניות בלבד.

ל"י בסוף דצמבר 1958. בשנת 1959 המשיכו הקופות להפקיד סכומים גדולים בפקדונות המיוחדים הללו, והם עלו ל-41.3 מיליון ל"י בסוף השנה.

הגידול במשך שנת 1959 הסתכם, אפוא, ב-24.1 מיליון ל"י, ונבע בחלקו הגדול מהפקדת סכומים חדשים על-ידי הקופות. רק כ-9 מיליון ל"י מהגידול בסעיף זה, נבעו מהעברת פקדונות לזמן קצוב, שלא חודשו עם תום תקופת ההפקדה.

(4) פקדונות למתן הלוואות—אלה הם פקדונות, שהופקדו על-ידי פרטים ומוסדות שונים לשם מתן הלוואות ללקוחות מסויימים ולמטרות מסויימות, ואפשר למושכם רק לאחר פרעון החוב על-ידי הלווה. סכומם גדל ב-11.7 מיליון ל"י, מסוף שנת 1958 לסוף שנת 1959, בעיקר כתוצאה מהגידול בפקדונות קופות התגמולים למתן הלוואות לחברים, ובפקדונות הסוכנות ומוסדות אחרים למתן הלוואות למטרות מסויימות. לפי התקנות לגבי קופות התגמולים, רשאיות הקופות להלוות לחברים, למטרות שונות כמו שיכון או משק עזר חקלאי, עד 25 אחוזים מכספי הקרנות שלהן. הקופות הגבירו בהתמדה את הנוהג, לבצע הלוואות אלה באמצעות המוסדות הבנקאיים.

(5) פקדונות כנגד התחייבויות—פקדונות אלה הופקדו על-ידי פרטים ומוסדות שונים, כביטחון בעבור התחייבויות שהמוסדות הבנקאיים נתנו לטובת לקוחותיהם, כולל כיסוי לאשראים דוקומנטריים. פקדונות אלה אינם ניתנים למשיכה, אלא לאחר שנתמלאה ההתחייבות שכנגדה הופקדו. סכומם פחת במשך השנה ב-1.2 מיליון ל"י, מ-11.1 מיליון ל"י בסוף שנת 1958 ל-9.9 מיליון ל"י בסוף שנת 1959.

(6) פקדונות לזמנים קצובים, שערכם צמוד למטבע חוץ (פז"ק)—מקורם של פקדונות אלה, הוא בעיקר בקבלת פיצויים אישיים מגרמניה ובהעברות אישיות אחרות. כגון: ירושות, חיסול רכוש ופנסיות. למרות שהמפקיד יכול למשוך פיקדון מסוג זה רק במטבע ישראלי, מופיעים סכומי הפז"ק בסטטיסטיקה הבנקאית בין הפקדונות במטבע חוץ. סכומם של פקדונות אלה גקוב במטבע חוץ, ולכן ערכם וכן גם הריבית המצטברת, צמודים לשער המטבע. לרוב מופקדים הסכומים לתקופה של שלושה חודשים ומעלה, והריבית מודרגת לפי משך תקופת ההפקדה. המוסדות הבנקאיים חייבים להפקיד מטבע חוץ בבנק ישראל, בסכום השווה לפז"ק שברשותם.

סכום הפז"ק גדל במשך שנת 1959 ב-19.4 מיליון ל"י, והגיע ל-34.3 מיליון ל"י בסוף 1959, בהשוואה ל-14.9 מיליון ל"י בסוף שנת 1958. שיעור גידול זה עולה בהרבה על הגידול בהיקף הפיצויים האישיים מגרמניה ובהעברות אישיות אחרות, והוא מבטא נטייה גוברת של הציבור להחזיק בפקדונות אלה. בעוד שבשנת 1958, היה הגידול נטו בפז"ק 5.3 אחוזים מסכום הפיצויים וההעברות האישיות באותה שנה, הרי שבשנת 1959 הגיע הגידול ל-9.7 אחוזים.² עלייה זו נבעה, כנראה, בחלקה, מציפייתם של מעבירי המטבע לפיחות, ומרצונם לדחות משיכה של מטבע ישראלי עד לאחר הפיחות.

(ב) פקדונות הציבור במטבע חוץ

פקדונות הציבור במטבע חוץ כוללים, בעיקר, פקדונות של מקבלי פיצויים אישיים והעברות אישיות שונות, או פקדונות של יבואנים ויצואנים, שהורשו להחזיקם לשם ביצוע קניות ותשלומים בחוץ לארץ. רק חלק קטן מהסכום הכולל, שייך למפקידים תושבי חוץ.

¹ חלק קטן מהפז"ק כולל בסטטיסטיקה הבנקאית בסעיף "פקדונות עובר ושב במטבע חוץ".

² ההכנסות מפיצויים אישיים מגרמניה ומהעברות אישיות אחרות (כולל העברות במזומנים, למטרות השקעה), הסתכמו ב-1958 ב-174.8 מיליון ל"י, וב-1959 ב-199.2 מיליון ל"י. הגידול המקביל בירתות פז"ק, היה 9.3 מיליון ל"י ו-19.4 מיליון ל"י.

לוח י"ד-7

פקדונות הציבור במטבע הוץ כמוסדות הבנקאיים, 1954 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)										
התקופה	לזמן קצוב	עובר ושב	לזמן קצוב ועובר ושב בניכוי : פז"ק	תמ"מ	לזמן קצוב ועובר ושב בניכוי : פז"ק ותמ"מ	כנגד התחייבויות	פקודות והמחאות לפירעון	צד שלישי	חברות עזר מחוץ לארץ	סך כל הפקדונות במטבע חוץ (4) עד (9)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1954	3.7	17.4	21.1	—	21.1	7.6	0.7	0.4	2.9	32.7
1955	5.8	16.8	21.4	—	21.4	3.0	0.8	1.0	1.7	27.9
1956	4.2	22.1	24.0	1.3	22.7	2.6	2.9	0.6	0.3	30.4
1957	6.2	32.0	32.6	9.0	23.6	2.5	1.9	0.3	—	37.3
1958	20.6	51.1	56.8	16.3	40.5	14.9	2.0	0.9	—	74.6
1959	79.3	49.3	94.3	39.6	54.7	31.7	5.7	0.4	—	132.1
1959 ינואר	28.6	41.8	53.9	16.9	37.0	17.5	1.8	0.9	—	74.1
פברואר	27.7	43.7	53.2	17.8	35.4	17.6	2.7	0.9	—	74.4
מארס	28.7	48.6	57.6	18.5	39.1	17.7	3.6	0.9	—	79.8
אפריל	29.4	52.2	60.0	19.1	40.9	15.8	5.0	0.9	—	81.7
מאי	30.2	54.3	61.1	19.1	42.0	19.6	3.4	0.9	—	85.0
יוני	31.0	56.8	62.6	19.8	42.8	20.6	3.4	0.9	—	87.5
יולי	34.2	58.6	65.6	20.9	44.7	22.5	3.9	0.9	—	92.9
אוגוסט	51.8	47.9	72.3	23.7	48.6	21.6	4.7	0.9	—	99.5
ספטמבר	60.2	45.5	78.1	27.8	50.3	22.1	5.7	0.9	—	106.8
אוקטובר	68.8	45.5	84.6	31.4	53.2	23.4	6.2	0.4	—	114.6
נובמבר	72.8	45.5	86.6	35.2	51.4	31.2	5.3	0.4	—	123.5
דצמבר	79.3	49.3	94.3	39.6	54.7	31.7	5.7	0.4	—	132.1

יתרת פקדונות הציבור במטבע חוץ, גדלה מ־74.6 מיליון ל"י בסוף שנת 1958 ל־132.1 מיליון ל"י בסוף שנת 1959, גידול ב־57.5 מיליון ל"י, או ב־71.1 אחוזים. עיקר הגידול חל במחצית השנייה של השנה, בה עלה הסכום ב־44.6 מיליון ל"י, בעוד שבששת חודשי השנה הראשונים הסתכמה העלייה ב־12.9 מיליון ל"י בלבד. למעלה מ־40 אחוזים מסך הגידול (23.3 מיליון ל"י) נבעו מעליית פקדונות תמ"מ¹, 30 אחוזים בקירוב (16.8 מיליון ל"י) מעלייה בפקדונות כנגד התחייבויות, ו־18 אחוזים (10.5 מיליון ל"י) מעליית פקדונות פת"ח². הגידול בכל הסעיפים האחרים הסתכם ב־6.9 מיליון ל"י בלבד.

גידול זה בפקדונות מטבע חוץ, סתר חלק ניכר מן ההשפעה של גורמי ההתרחבות הכספית על עליית אמצעי התשלום, כיוון שלא כל היתרות נטו במטבע חוץ, שנצטברו במשך השנה, הומרו למטבע ישראלי. אולם, אם הציבור יעדיף לעשות כן, הוא יוכל להמיר, בכל עת, חלק מפקדונות אלה לאמצעי תשלום מקומיים.

(1) פקדונות תושבים מעבירי מטבע (תמ"מ) — אלה הם פקדונות של תושבים ישראליים שקיבלו פיצויים אישיים מגרמניה, ירושות, פנסיות ופוליסות ביטוח, או שחיללו רכוש בחוץ לארץ, והורשו, עד חודש מאי 1959, להפקיד 20 אחוזים מסכומי ההעברה במטבע חוץ, ומחודש מאי 1959 ואילך — 33 אחוזים. המפקידים רשאים לבצע בפקדונות אלה קניות או תשלומים למטרות מוגדרות, מבלי להיזדקק לאישור מיוחד מהמפקח על מטבע חוץ. המוסדות הבנקאיים חייבים להפקיד את כספי פקדונות ה"תמ"מ" בבנק ישראל. יתרת פקדונות תמ"מ בסוף שנת 1959, הגיעה ל־39.6 מיליון ל"י, והיתה גבוהה ב־23.3 מיליון ל"י מהיתרה בסוף שנת 1958, 3.5 מיליון ל"י בלבד נוספו במחצית הראשונה של השנה, ו־19.8 מיליון ל"י במחצית השנייה. הגדלת האחוז, בחודש מאי, שמעבירי המטבע רשאים להשאיר ברשותם במטבע חוץ, והצפייה הגוברת לפיחות, לקראת סוף השנה, מסבירים, במידה רבה, את הגידול הרב בסכום פקדונות תמ"מ במחצית השנייה של השנה.

עד חודש אוגוסט 1959, הופקדו פקדונות ה"תמ"מ" בחשבון עובר ושב בלבד, ומחודש זה ואילך התאפשרה הפקדתם גם בפקדונות לזמן קצוב. הריבית המתקבלת מודרגת לפי משך ההפקדה, ומגיעה ל־6 אחוזים לשנה על פקדונות שהופקדו לתקופה של 12 חודשים ומעלה. הסדר זה עודד העברת פקדונות תמ"מ מפקדונות עובר ושב לפקדונות לזמן קצוב³.

(2) פקדונות כנגד התחייבויות — פקדונות אלה, הכוללים בעיקר פקדונות לכיסוי אשראים דוקומנטריים, גדלו יותר מכפלים במשך שנת 1959⁴. יתרת הפקדונות הסתכמה בסוף השנה ב־31.7 מיליון ל"י, והיתה גבוהה ב־16.8 מיליון ל"י מן היתרה בסוף שנת 1958. אולם, לא כל הגידול הינו גידול ממשי, כיוון שיש לייחס חלק ממנו לשינוי בשיטת הרישום. בכמה בנקים לא נהגו לכלול בסטטיסטיקה של פקדונות מטבע חוץ, סכומים שהופיעו אחר כך בסעיף פקדונות כנגד התחייבויות. דבר זה משתקף ביתרה הקטנה, יחסית, של הסעיף בשנים 1956 עד 1958, אשר עד חודש נובמבר 1958, לא עלתה על 2 עד 3 מיליון ל"י. בעיקבות שינויים בשיטת הרישום, בעיקר בחודש דצמבר 1958 וכן בחודש נובמבר 1959, חלו עליות גדולות בסכום הפקדונות כנגד התחייבויות. הגידול הממשי בפקדונות אלה במשך שנת 1959, הוא, למעשה, 10 עד 11 מיליון ל"י, ולא 16.8 מיליון ל"י, כפי שמראים מאזני המוסדות הבנקאיים.

(3) פקדונות תושבי חוץ (פת"ח) — פקדונות אלה מופקדים בעילום שם, על־ידי תושבי חוץ לארץ, שקיבלו עידוד מיוחד להפקיד בבנקים ישראליים, על־ידי הפטור המלא

¹ תושבים מעבירי מטבע.

² פקדונות תושבי חוץ.

³ האפשרות להעברה זו, התבטאה בחודש אוגוסט בירידה גדולה בפקדונות עובר ושב במטבע חוץ, ובעלייה בולטת בפקדונות לזמנים קצובים (ראה לוח י"ד).

⁴ ראה לוח י"ד.

ריכוז פעימי המאזן המאוחד

(מיליוני

(סוף התקופה)

נכסים והתחייבויות	1954	1955	1956	1957	1958	1959	ינו.
אשראי לציבור	—	15.7	35.1	51.6	27.6	33.6	27.1
מבנק ישראל	231.4	240.1	264.1	307.7	398.9	509.3	414.8
ממוסדות בנקאיים	231.4	255.8	299.2	359.3	426.5	542.9	441.9
סך הכל							
השקעות מוסדות							
בנקאיים							
בניירות ערך	2.9	3.9	9.1	11.9	21.4	31.2	26.7
לא ממשלתיים	4.9	5.1	5.3	5.4	6.1	6.6	5.9
בחברות עזר	7.8	9.0	14.4	17.3	27.5	37.8	32.6
סך הכל							
אשראי לממשלה	133.5	171.1	236.7	271.3	289.0	317.7	281.6
מבנק ישראל	19.3	28.8	26.5	45.7	67.2	44.4	61.0
ממוסדות בנקאיים *	152.8	199.9	263.2	317.0	356.2	362.1	342.6
סך הכל							
יתרות מטבע חוץ, נטו	53.5	83.5	92.4	82.8	162.1	201.9	165.5
בבנק ישראל	31.9	21.7	27.7	19.7	17.3	71.6	22.2
במוסדות בנקאיים	85.4	105.2	120.1	102.5	179.4	273.5	187.7
סך הכל	20.5	23.4	18.5	17.1	6.7	-4.0	8.2
יתרות במעבר							
בניכוי:							
פקדונות בלתי נוילים	84.0	105.4	122.7	155.1	208.8	273.1	210.2
במטבע ישראלי	32.7	28.0	30.4	37.8	74.6	132.1	74.1
במטבע חוץ	116.7	133.4	153.1	192.9	283.4	405.2	284.3
סך הכל							
הון עצמי ו"חשבונות	32.6	40.4	45.2	43.9	53.0	81.1	55.4
אחרים" נטו							
טעויות בגלל	-0.1	+0.2	+0.2	-0.2	—	-0.2	+0.2
עיגול המספרים	348.5	419.7	517.3	576.2	659.9	725.9	673.5
אמצעי תשלום							

* כולל ניירות ערך ממשלתיים.

של מערכת הבנקאות, 1954 עד 1959

(ל"י)

1959										
פבר.	מארס	אפריל	מאי	יוני	יולי	אוג.	ספט.	אוק.	נוב.	דצמ.
25.1	23.9	21.0	22.4	21.3	19.2	18.3	23.0	25.3	29.6	33.6
416.4	421.9	417.8	420.0	434.7	447.9	453.5	470.2	480.3	498.4	509.3
441.5	445.8	438.8	442.4	456.0	467.1	471.8	493.2	505.6	528.0	542.9
24.2	28.9	26.1	36.5	31.3	29.1	31.1	34.1	34.4	33.8	31.2
5.9	6.1	7.7	6.8	6.1	5.9	5.3	5.3	5.9	5.2	6.6
30.1	35.0	33.8	43.3	37.4	35.0	36.4	39.4	40.3	39.0	37.8
287.9	282.4	289.6	299.2	308.4	307.0	309.7	311.2	312.1	318.3	317.7
63.0	52.2	51.4	43.5	48.7	54.0	54.4	52.9	57.9	43.7	44.4
350.9	334.6	341.0	342.7	357.1	361.0	364.1	364.0	370.0	362.0	362.1
178.3	190.1	221.9	223.6	227.0	222.7	218.9	211.3	203.4	198.4	201.9
26.0	30.6	33.9	38.6	42.3	49.9	49.7	59.2	57.7	66.0	71.6
204.3	220.7	255.8	262.2	269.3	272.6	268.6	270.5	261.1	264.4	273.5
5.3	7.3	7.6	9.2	6.6	10.5	6.4	9.0	7.8	4.7	-4.0
211.8	216.5	221.9	227.8	235.8	240.6	245.4	248.5	253.8	256.9	273.1
74.4	79.8	81.6	85.0	87.6	93.0	99.4	106.9	114.7	123.6	132.1
286.2	296.3	303.5	312.8	323.4	333.6	344.8	355.3	368.5	380.5	405.2
55.9	53.1	55.1	57.3	59.4	59.3	56.6	63.9	72.4	74.9	81.1
-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	+0.2	-0.1	—	—	+0.1	+0.2	-0.1
689.9	693.9	718.3	729.6	743.8	753.2	745.9	757.0	744.0	742.9	725.9

ממס הכנסה והריבית הגבוהה יחסית, המודרגת לפי משך ההפקדה. יתרת ה"פת"ח" בסוף שנת 1959, הסתכמה ב־36.8 מיליון ל"י, והיתה גבוהה ב־10.4 מיליון ל"י מהיתרה בסוף ינואר 1959. רק חלק קטן מסכום הפקדונות הללו, הפקידו המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל, והם הורשו להשתמש במרבית הסכומים לשם מימון יבוא, הלוואות לתושבי חוץ, רכישת ניירות ערך מסויימים בחוץ לארץ, וכו'.

מתוך היתרה הכוללת של פקדונות במטבע חוץ, בסך 132.1 מיליון ל"י בסוף שנת 1959, היה חלקם של שלושת הסעיפים הנ"ל 108.1 מיליון ל"י, ויש לזקוף לזכותם 88 אחוזים מהגידול השנתי הכולל.

(4) פקדונות אחרים במטבע חוץ — פקדונות אלה הסתכמו בסוף שנת 1959, ב־24 מיליון ל"י, וכללו פקדונות מעבירי מטבע, שבעליהם לא החליטו עדיין באיזו צורה להחזיקם², "פמ"ז", פקודות והמחאות לפירעון וכו'. סכום פקדונות אלה גדל במשך השנה ב־7 מיליון ל"י, ומה 3.7 מיליון ל"י היה חלקם של פקדונות והמחאות לפירעון. משקל ה"פמ"ז" בפקדונות במטבע חוץ נמצא בירידה בתקופה האחרונה, ולפי ההסדר החדש לגבי היצוא, בוטל ה"פמ"ז" החל בראשון בינואר 1960.

4. המקורות להגדלת הנכסים הכספיים שבידי הציבור

הנכס העיקרי שברשות מערכת הבנקאות הוא האשראי לציבור, שגדל במשך שנת 1959 ב־116.3 מיליון ל"י, והסתכם בסוף השנה ב־542.9 מיליון ל"י. הרוב המכריע של אשראי זה ניתן מאמצעי המוסדות הבנקאיים, ורק חלק ממנו היה נכיון משנה של בנק ישראל. האשראי לציבור מבנק ישראל הגיע בסוף שנת 1959 ל־33.6 מיליון ל"י, לאחר שעלה במשך השנה ב־6 מיליון ל"י בלבד. הנכסים העיקריים האחרים של מערכת הבנקאות, הם האשראי לממשלה ויתרות מטבע החוץ שברשותה. חוב הממשלה למערכת הבנקאות, הגיע בסוף שנת 1959 ל־362.1 מיליון ל"י, והיה גבוה רק ב־5.9 מיליון ל"י מאשר בסוף שנת 1958. לעומת זאת, ניכר מאוד במשך השנה הגידול ביתרות מטבע החוץ, שהסתכם ב־94.1 מיליון ל"י. הסכום הכולל, נטו, של יתרות מטבע החוץ שברשות מערכת הבנקאות, הגיע בסוף שנת 1959 ל־273.5 מיליון ל"י. מרבית נכסים אלה, של אשראי לממשלה ויתרות מטבע חוץ, התרכזו בידי בנק ישראל.

השינויים בסכום האשראי לציבור, האשראי לממשלה ויתרות מטבע חוץ, ובנכסים אחרים של מערכת הבנקאות, משתקפים בשינויים בסכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור, הנוצרים על־ידי מערכת הבנקאות בזמן שהיא רוכשת נכסים אלו. המקורות העיקריים להגדלת הנכסים הכספיים שבידי הציבור ב־1959 היו, איפוא, הרחבת האשראי לציבור וצבירת יתרות מטבע חוץ. כן הושפע הגידול בנכסים הכספיים שבידי הציבור מהשקעות המוסדות הבנקאיים בניירות ערך לא־ממשלתיים ובנכסי דלא־ניידי, ומשינויים בסעיפים קטנים אחרים.

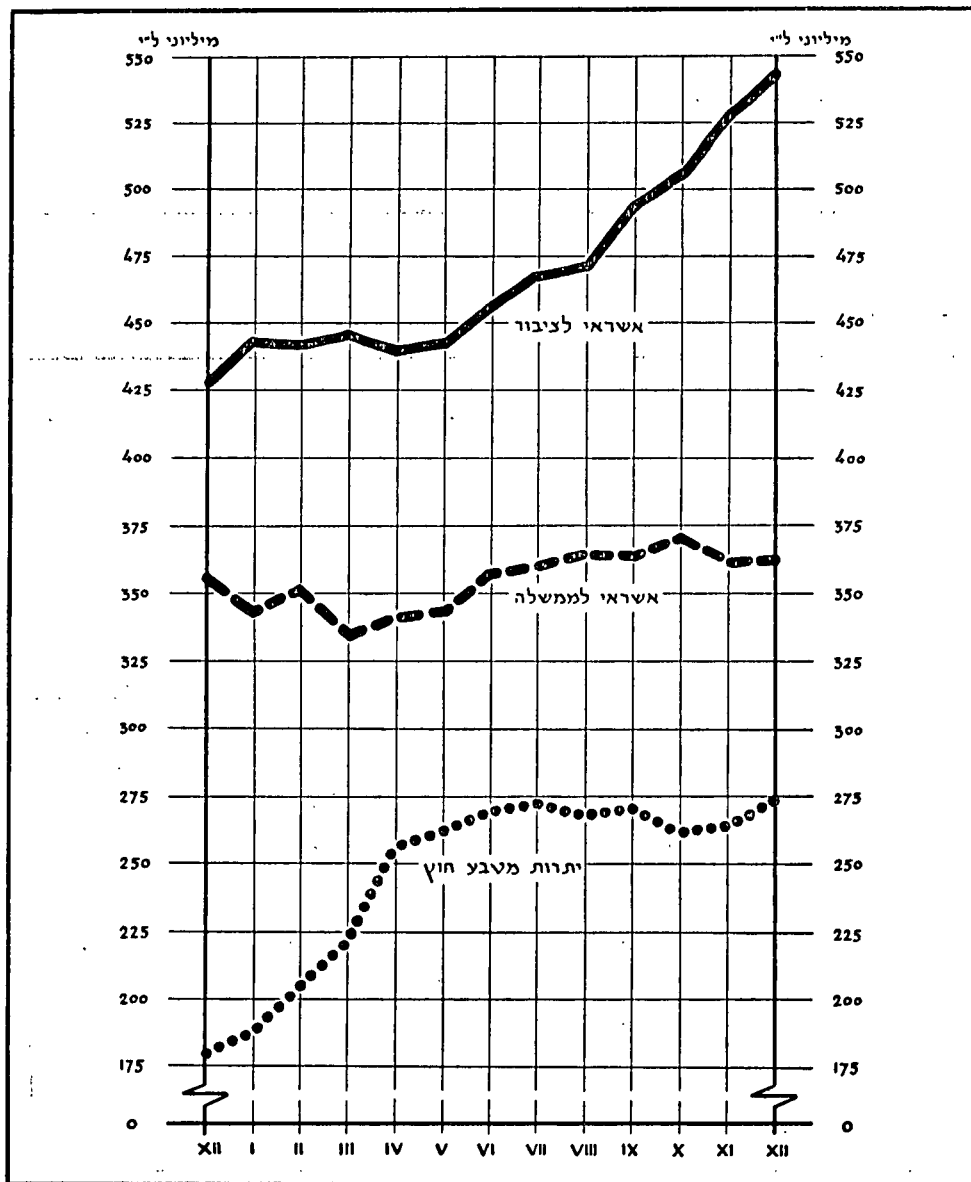
משקלו של כל אחד מן המקורות הישירים האלה לגידול בנכסים הכספיים, נשתנה בחלקים השונים של שנת 1959. במחצית הראשונה של השנה גדל סכום היתרות במטבע חוץ ב־90 מיליון ל"י, לעומת גידול ב־4 מיליון ל"י במחצית השנייה של השנה, ואילו האשראי הבנקאי לציבור, גדל במידה ניכרת במחצית השנייה של השנה³.

¹ לפני ינואר 1959 לא הראו המוסדות הבנקאיים סעיף זה כנפרד.

² למעבירי המטבע ניתנת ארכה עד חצי שנה, כדי להחליט אם להמיר את המטבע בתוספת פרמיה של 20 אחוזים מעל לשער הרשמי, או להחזיקו בפנ"ק ובתח"מ.

³ ראה דיאגרמה י"ד 4.

האשראי לציבור ולממשלה ויתרות מטבע חוץ, 1959

(א) צבירת יתרות מטבע חוץ

הצבירה הניכרת של יתרות מטבע חוץ בשנתיים האחרונות, רצוייה מאוד מבחינת מאזן התשלומים, אולם היא עלולה להכביד על המדיניות המוניטארית, כיוון שצבירה זו גורמת במידה רבה, ליצירת אמצעי תשלום חדשים. ההשפעות האינפלציוניות של צבירת מטבע חוץ נסתרו בחלקן, בשנתיים האחרונות, על ידי הנטייה הגוברת של מעבירי מטבע חוץ להמיר רק

חלק מהעברותיהם למטבע מקומי, ולהגדיל את נכסיהם הכספיים שאינם מהווים אמצעי תשלום. 60 אחוזים בקירוב, מסך הגידול נטו ביתרות מטבע החוץ, לא השפיעו על הרחבת אמצעי התשלום.

לוח י"ד-9

יתרות נטו של מטבע חוץ במערכת הבנקאות, 1954 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

סך-הכל (1)+(4)	במוסדות הבנקאיים			בבנק ישראל	התקופה
	נכסים נטו (3)-(2)	התחייבויות	נכסים		
(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
85.4	31.9	40.7	72.6	53.5	1954
105.2	21.7	33.1	54.8	83.5	1955
120.1	27.7	20.8	48.5	92.4	1956
102.5	19.7	34.9	54.6	82.8	1957
179.4	17.3	47.2	64.5	162.1	1958
273.5	71.6	11.6	83.2	201.9	1959
187.7	22.2	39.1	61.2	165.5	1959 ינואר
204.3	26.0	35.7	61.7	178.3	פברואר
220.7	30.6	35.7	66.3	190.1	מארס
255.8	33.9	31.6	65.4	221.9	אפריל
262.2	38.6	27.0	65.7	223.6	מאי
269.3	42.3	22.7	64.9	227.0	יוני
272.6	49.9	23.5	73.4	222.7	יולי
268.6	49.7	23.1	72.7	218.9	אוגוסט
270.5	59.2	21.9	81.2	211.3	ספטמבר
261.1	57.7	19.1	76.8	203.4	אוקטובר
264.4	66.0	16.3	82.3	198.4	נובמבר
273.5	71.6	11.6	83.2	201.9	דצמבר

סכום היתרות של מטבע חוץ (נטו) במערכת הבנקאות, גדל מסוף שנת 1958 לסוף 1959 ב-94.1 מיליון ל"י¹, והגיע ל-273.5 מיליון ל"י. מתוך יתרה זו, היו ברשות בנק ישראל 201.9 מיליון ל"י, וברשות המוסדות הבנקאיים 71.6 מיליון ל"י. מסך הגידול של 94.1 מיליון ל"י במשך שנת

¹ סכום זה שונה מהסכום המופיע בפרק ג', "מאזן התשלומים וסחר החוץ", בגלל השוני בהגדרות: כאן מדובר בגידול נטו, לאחר פרעון חובות של מערכת הבנקאות לחוץ לארץ, ושם מדובר בגידול ברוטו.

1959, עלה חלקן של היתרות בבנק ישראל ב-39.8 מיליון ל"י, ושל היתרות במוסדות הבנקאיים ב-54.3 מיליון ל"י.¹ צבירת היתרות של מטבע חוץ בבנק ישראל, מלבד היותה מקור ישיר להגדלת הנכסים הכספיים שבידי הציבור, מתבטאת גם בעליית סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים, ומשמשת בסיס לבנקים להרחבת האשראי לציבור, ועם זאת לגידול נוסף בסכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור.

העלייה בסכום היתרות לא היתה אחידה במשך השנה, וגם ב-1959 בלטו התנודות העונתיות הרגילות, שאיפיינו שנים קודמות. הגידול ביתרות מטבע חוץ מתחיל, בדרך כלל, בחודשים נובמבר ודצמבר, ונמשך בקצב הולך וגדל עד לחודש אפריל. לאחר מכן מואט קצב הגידול, ובחודשי הקיץ חלה הצטמצמות בסכום היתרות. הגידול הרב בראשית השנה, נובע מן העלייה הניכרת בתקבולם מיצוא, ממגביות וממלוות מחוץ לארץ, שאינה מלווה בעלייה מקבילה בתשלומים במטבע חוץ. התנודות העונתיות בשנת 1959 תאמו מגמה זו, הקיימת זה מספר שנים, והיתרות בחודשים ינואר עד אפריל גדלו ב-76.4 מיליון ל"י, בעוד שהגידול בשמונה החודשים הבאים הסתכם ב-17.7 מיליון ל"י בלבד.

(ב) האשראי לממשלה

בשלוש השנים הראשונות לקיום המדינה, מומן כשליש מתקציבי הממשלה על-ידי אשראי בנקאי, שהגיע בממוצע ל-50 מיליון ל"י לשנה, בקירוב. בעיקבות המדיניות הדיסאינפלאציונית, שהונהגה ב-1952, נפסקה למעשה לחלוטין העלייה בחוב הממשלה למערכת הבנקאות בשנים 1952 עד 1954. בשנת 1955 שוב גדל נפח האשראי הבנקאי לממשלה, וב-1956, כתוצאה ממבצע סיני, הוא עלה במיוחד, והוסיף לגדול בקצב מהיר למדי גם בשנים 1957 ו-1958. בשנת 1959 ירד קצב הגידול של חוב הממשלה במידה ניכרת.

בשנים 1955 עד 1957, הסתכמה העלייה בסך האשראי הבנקאי לממשלה ב-52.8 מיליון ל"י לשנה. במשך שנת 1958, עלה חוב הממשלה למערכת הבנקאות ב-39.2 מיליון ל"י,² וב-1959 ב-5.9 מיליון ל"י בלבד.

הזרמת סכומים גדולים של כסף חדש לכיסוי גרעונות בתקציבי הממשלה, באמצעות מלוות ממערכת הבנקאות, היוותה, איפוא, בשנים הראשונות לאחר קום המדינה, ובשנים 1955 עד 1957, את המקור העיקרי לגידול באמצעי התשלום. המשקל הממוצע של הרחבת האשראי הבנקאי לממשלה, בתוך המקורות הישירים להגדלת סכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור, הגיע ל-52.1 אחוזים בשנים 1955 עד 1957, ל-21.5 אחוזים בשנת 1958, ול-2.7 אחוזים בלבד ב-1959.

יש להדגיש, כי ההשפעה האינפלאציונית של האשראי הבנקאי לממשלה, אינה מצטמצמת בסכום האשראי המתקבל ממערכת הבנקאות, כיוון שחלק גדול מאשראי זה משמש בסיס להרחבה נוספת של אמצעי התשלום. את מרבית הלוואותיה קיבלה הממשלה בשנים האחרונות מבנק ישראל, והאשראי הניתן מבנק ישראל, מגדיל את סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים, ומאפשר, כאמור, את הרחבת האשראי שלהם לציבור, המתבטאת ביצירת אמצעי תשלום נוספים.³

¹ עקב עלייה של 18.7 מיליון ל"י בנכסים במטבע חוץ אשר ברשות המוסדות הבנקאיים, וירידה ב-35.6 מיליון ל"י בהתחייבויות. ראה הערה 1 עמוד 204.

² הרמה הממוצעת של סך האשראי היתה גבוהה ב-1958 ב-60.8 מיליון ל"י, מאשר הרמה הממוצעת ב-1957. עקב הפירעון של סכום ניכר מהחוב בדצמבר 1958, הסתכמה העלייה מסוף שנת 1957 לסוף 1958, ב-39.2 מיליון ל"י בלבד. ראה דו"ח בנק ישראל 1958, עמוד 182.

³ במידה שהיו למוסדות הבנקאיים נכסים נזילים מעל ל-58 אחוזים, הם קיבלו שיתוררים מהגבלות נפח האשראי, ויכלו להרחיבו. ראה סעיף (ג) (3) עמוד 208.

חוב הממשלה למערכת הבנקאות, 1954 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	לבנק ישראל				למוסדות בנקאיים				סך כל חוב הממשלה
	אשראי שוטף (נטו)	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	בניכוי : חשבונות הון	סך הכל	אשראי שוטף (נטו)	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	בניכוי : פקדונות (נטו)	סך הכל	
1954	10.4	122.6	-0.5	133.5	9.5	25.4	15.6	19.3	152.8
1955	32.5	138.5	-0.1	171.1	17.1	22.6	10.9	28.8	199.9
1956	89.3	155.7	8.3	236.7	12.5	32.4	18.4	26.5	263.2
1957	68.6	217.8	15.1	271.3	28.5	32.7	15.5	45.7	317.0
1958	94.2	214.8	19.9	289.0	45.8	42.5	21.1	67.2	356.2
1959	18.4	319.7	20.4	317.7	13.3	49.1	18.0	44.4	362.1
1959 ינואר	86.4	214.4	19.2	281.6	38.9	40.6	18.5	61.0	342.6
פברואר	91.9	215.5	18.5	287.9	38.0	42.8	17.8	63.0	350.9
מארס	-24.8	322.1	14.9	282.4	33.2	42.1	23.2	52.2	334.6
אפריל	-11.7	322.1	20.9	289.6	30.4	42.9	21.9	51.4	340.9
מאי	-1.3	322.1	21.6	299.2	26.0	44.0	26.5	43.5	342.7
יוני	7.2	322.0	20.8	308.4	24.2	48.7	24.2	48.7	357.1
יולי	5.4	321.9	20.4	307.0	26.2	49.0	21.2	54.0	361.0
אוגוסט	8.7	321.9	20.9	309.7	22.5	51.6	19.8	54.4	364.1
ספטמבר	12.5	319.8	21.1	311.2	21.0	51.5	19.5	52.9	364.1
אוקטובר	11.5	319.7	19.1	312.1	18.6	49.7	10.4	57.9	370.1
נובמבר	18.0	319.7	19.4	318.3	11.8	50.2	18.3	43.7	362.0
דצמבר	18.4	319.7	20.4	317.7	13.3	49.1	18.0	44.4	362.1

הרחבת האשראי הבנקאי לממשלה בשנת 1959, היתה מתונה מאוד בהשוואה לשנים קודמות. חוב הממשלה לבנק ישראל עלה במשך השנה ב-28.7 מיליון ל"י, אולם בחלק מאשראי זה השתמשה הממשלה לפרעון חובותיה למוסדות הבנקאיים, שפחתו במשך השנה ב-22.8 מיליון ל"י¹. הסך הכולל של חוב הממשלה למערכת הבנקאות עלה, איפוא, ב-5.9 מיליון ל"י, או ב-1.7 אחוזים. הסכום הממוצע של החוב ב-1959, היה גבוה מן הממוצע של שנת 1958 ב-1.6 מיליון ל"י בלבד, או ב-0.5 אחוזים².

החוב השוטף של הממשלה לבנק ישראל, ירד באופן בולט בחודש מארס, והחוב לזמן ארוך

¹ הממשלה פרעה חובות למוסדות בנקאיים, שלו בשבילה מבנקים בחוץ לארץ. חוב הממשלה למוסדות הבנקאיים במטבע חוץ, ירד ב-33 מיליון ל"י, ובסכום כמעט שווה פחתו חובות המוסדות הבנקאיים לבנקים בחוץ לארץ.

² נוסף לאשראי הבנקאי, לוותה הממשלה סכומים ניכרים למימון פעולותיה ממקורות שמחוץ למערכת הבנקאות (ראה פרק ט"ו "הפעולות הכספיות של הסקטור הציבורי").

עלה במקביל, עקב הקונסולידאציה של החובות לזמן קצר, בסכום של 110 מיליון ל"י, לחוב לזמן ארוך. לשם הקלת העומס המידי של פרעון חובות הממשלה.¹ גם במוסדות הבנקאיים גדל האשראי לזמן ארוך לממשלה, לעומת הירידה הניכרת בחוב השוטף. הסיבה העיקרית לעלייה זו היא בכך, שהמוסדות הבנקאיים רכשו גם ניירות ערך ממשלתיים, לפי חובת הרכישה, בשיעור של 60 אחוזים מהפקדונות שבמסגרת תוכניות החיסכון, ו-50 אחוזים מפקדונות קופות התגמולים לצורך השקעה מוכרת.

(ג) האשראי הבנקאי לציבור

על אף הרחבת האשראי הבנקאי לציבור בשנת 1959 ב-27 אחוזים, ועל אף העלייה הניכרת באשראי ממקורות אחרים, באמצעות המוסדות הבנקאיים ושלא באמצעותם, עדיין היה עודף ביקוש לאשראי, ולא סופקו מלוא הדרישות.² בשנת 1959 המשיכו הגורמים להגדלת הביקוש מצד הציבור לפעול בעוצמה, על אף היציבות הגבוהה, יחסית, ברמת המחירים.

יש לשוב ולהדגיש, שאת "מצוקת" האשראי אין לבטל על-ידי הרחבת ההיצע שלו, אלא אם היא תתלווה בחיסכון מוגדל. יצירת אשראי בנקאי חדש, יכולה, אומנם, לפתור בעיות של מפעל בודד, המתלבט במצוקה כספית, אך אם מערכת הבנקאות תספק אשראי לכל דורש, עלול עודף הביקוש לאשראי לגדול במקום להיעלם. גידול רב בכמות הכסף פועל להורדת ערכו, או בלשון אחרת, לעליית מחירי המצרכים האחרים, ולכן גם להגברת הביקוש לאשראי נוסף. מדיניות של הרחבה יתירה של אשראי, נידונה מלכתחילה להביס את מטרתה. רק בתנאי שקיים שפע של גורמי ייצור בטלים, כולל גורמים שיש לייבא מחוץ לארץ, יכולה יצירת אשראי רב לגרום להרחבה גדולה של הייצור, שתמנע עלייה במחירים, וגם זאת רק לאחר זמן.

(1) הביקוש לתוספת אשראי — במשך שנת 1959, התעצמה השפעתם של מספר גורמים, הפועלים להגברת הביקוש לאשראי. התוצר הלאומי הגולמי גדל במידה רבה³ (יותר מ-13 אחוזים), ויותר ממנו גדל היצוא (23 אחוזים בקירוב), הממומן במידה רבה על-ידי אשראי. בערך היבוא חלה, אומנם, עלייה קלה יחסית (4 אחוזים בערך), אולם המגמה הגוברת להעברת ביצוע היבוא מהממשלה ליבואנים פרטיים, חיזקה את לחצם של האחרונים לתוספת אשראי.

גורם נוסף להגדלת הביקוש לאשראי ב-1959, היה המעבר ההדרגתי ל"שוק קונים", שהתבטא בהרחבת המכירות בהקפה ובהגדלת הביקוש של היצרנים והסוחרים לאשראי מהמוסדות הבנקאיים. ידוע, שמפעלי תעשייה רבים, שקיבלו הלוואות נוספות מבנקים, העבירו, למעשה, אשראי זה לצינורות התיווך, ואף לצרכנים עצמם, בצורת מכירות באשראי.

בסעיף הקודם תוארה ההרחבה המועטת באשראי הבנקאי לממשלה, שנתאפשרה במידה רבה על-ידי הרחבת האשראי לממשלה מספקים, קבלנים וגופים שונים, אשר הם מצידם הגבירו את לחצם על המוסדות הבנקאיים לשם מימון פעולותיהם.⁴ הנוהג של מוסדות ציבוריים שונים ללוות בתוך לארץ, לשם מימון פעולותיהם בארץ, הוגבל בשנת 1959, עקב סירוב הממשלה לתת אישורים לכך, ומוסדות אלה הגבירו את ביקושם לאשראי בנקאי מקומי. אפשר להניח, שהשמועות על פיתוח צפוי של שער המטבע, פעלו לעידוד צבירת מלאי, וכתוצאה מכך, הן גרמו להגברת הביקוש לאשראי.

(2) הרחבת האשראי — האשראי לציבור ממערכת הבנקאות גדל מסוף שנת 1958

¹ בחודש מארס נחתם הסכם בין שר האוצר ונגיד בנק ישראל, אשר אושר אחר כך על-ידי הכנסת, להפחית אשראי לזמן קצר, בסכום כולל של 110 מיליון ל"י, לאשראי ל-30 שנה, שפרעונו יתחיל כעבור 5 שנים.

² דיון על גורמי עודף הביקוש בשוק האשראי, ראה דינים וחשבונות קודמים של בנק ישראל.

³ בהנחה שלא היתה ירידה גדולה ביחס שבין מלאי ותפוקה, שעלולה היתה לצמצם את הביקוש לאשראי.

⁴ לגבי היקף האשראי הלא-בנקאי לממשלה, ראה פרק ט"ז "הפעולות הכספיות של הסקטור הציבורי".

אשראי לציבור באמצעות מערכת הבנקאות, 1954 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	מבנק ישראל	ממוסדות בנקאיים	סך כל האשראי הבנקאי (1)+(2)	כנגד פקדונות הממשלה	מפקדונות הממשלה למתן הלוואות	סך הכל (3)+(4)+(5)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
1954	—	231.4	231.4	22.8	69.3	323.5
1955	15.7	240.1	255.8	38.6	104.3	398.7
1956	35.1	264.1	299.2	46.8	134.1	480.1
1957	51.6	307.7	359.3	60.1	161.9	581.3
1958	27.6	398.9	426.5	64.8	199.2	690.5
1959	33.6	509.3	542.9	67.8	221.9	832.6
1959 ינואר	27.1	414.8	442.0	67.6	205.9	715.5
פברואר	25.1	416.4	441.5	73.7	207.6	722.8
מארס	23.9	421.9	445.7	92.0	217.3	755.0
אפריל	21.0	417.8	438.8	89.5	219.3	747.6
מאי	22.4	420.0	442.4	83.2	220.0	745.6
יוני	21.3	434.7	456.0	78.3	224.2	758.5
יולי	19.2	447.9	467.1	75.9	224.5	767.5
אוגוסט	18.3	453.5	471.8	74.3	226.3	772.4
ספטמבר	23.0	470.2	493.2	74.1	227.5	794.8
אוקטובר	25.3	480.3	505.6	70.6	229.6	805.8
נובמבר	29.6	498.4	528.0	67.3	220.7	816.0
דצמבר	33.6	509.3	542.9	67.8	221.9	832.6

לסוף 1959, בסך של 116.3 מיליון ל"י, או ב-27.3 אחוזים, לעומת גידול ממוצע של 18.6 אחוזים בשנים 1956 עד 1958, ושל 11.9 אחוזים בשנים 1954 ו-1955. הגידול באשראי מן המוסדות הבנקאיים (פרט לבנק ישראל), הסתכם ב-1959 ב-110 מיליון ל"י, לעומת 91 מיליון ל"י בשנת 1958. אולם, בעוד שב-1958 ירד נכיון המשנה של בנק ישראל ב-24 מיליון ל"י, הוא עלה ב-1959 ב-6 מיליון ל"י. האשראי לציבור ממערכת הבנקאות בשנת 1959, גדל יותר מאשר בכל שנה קודמת, אך הגורמים להגדלת הביקוש, שתוארו לעיל, מסבירים במידה רבה מדוע, על אף כל זאת, לא סופקו כל הדרישות.

עקב גידול רב זה, עלה משקלו של האשראי הבנקאי לציבור בסך כל המקורות להגדלת הנכסים הכספיים, מ-25 אחוזים ב-1955 ו-35 אחוזים ב-1956, ל-54 אחוזים ב-1959¹, ובכך הפכה הרחבת האשראי הבנקאי לציבור, להיות מקור עיקרי לעלייה בסכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור.

¹ כולל את האשראי לציבור מאמצעי בנק החקלאות לישראל.

² ראה לוח י"ד 2.

האשראי לציבור ממערכת הבנקאות, 1954 עד 1959

השנה	סוף השנה		ממוצע שנתי	
	הגידול מסוף השנה הקודמת		הגידול מהממוצע השנתי הקודם	
	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים
1954	231.4	—	211.2	—
1955	255.8	10.5	247.3	17.1
1956	299.2	17.0	280.4	13.4
1957	359.3	20.1	324.6	15.8
1958	426.6	18.7	384.6	18.5
1959	542.9	27.3	472.9	23.0

נוסף לאשראי הבנקאי, במובן המקובל, קיבל הציבור אשראי בהיקף רחב באמצעות המוסדות הבנקאיים, מתוך וכנגד פקדונות הממשלה למתן הלוואות.¹ הגידול בסעיפים אלה הסתכם במשך שנת 1959, ב־25 מיליון ל"י. סכומים גדולים של אשראי ניתנו גם מחוץ למערכת הבנקאות, על־ידי מוסדות כספיים שונים (אמצעייהם העצמיים או כסוכני הממשלה למתן הלוואות מתקציב הפיתוח), ועל־ידי מלווים פרטיים. הנתונים החלקיים המצויים, על היקף האשראי שניתן מחוץ למערכת הבנקאות, מצביעים על עלייה ניכרת באשראי זה,² שבניגוד לאשראי הבנקאי הרגיל, אינה משתקפת בעליית סכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור, למרות שיתכן, כי הרחבת האשראי של מלווים פרטיים מגדילה את מהירות המחזור של הכסף, ולכן גודעת לה השפעה אינפלציונית מסוימת.

יש לציין עוד, כי לא כל הגידול באשראי לציבור מהמוסדות הבנקאיים התבטא ביצירת אמצעי תשלום נוספים. כ־10 אחוזים מגידול זה בשנת 1959, ניתנו ללקוחות מסויימים מפקדונות הציבור למתן הלוואות, וגם במקרה זה, אוזנו אמצעי התשלום שנוספו ללווים, על־ידי ירידה מקבילה אצל מפקידי הפקדונות למתן הלוואות. הבנק משמש כאן רק כמתווך בין המלווה והלווה, ומקבל עמלה בעבור שירותיו. לרשות המפקדים הללו מעמידים המוסדות הבנקאיים פקדונות בלתי נוילים, שאפשר למושכם רק לאחר פרעון ההלוואה. אשראי זה מורכב בעיקר מהלוואות לחברי קופות תגמולים מתוך פקדונות הקופות, וכן מהלוואות מאושרות, מתוך פקדונות למתן הלוואות של הסוכנות ושל מוסדות אחרים. מתוך הסך הכללי של 509 מיליון ל"י, של יתרת האשראי לציבור ממוסדות בנקאיים בסוף שנת 1959, היה חלקו של האשראי מתוך פקדונות הציבור למתן הלוואות כ־40 מיליון ל"י.

¹ בעיקר מתוך פקדונות הממשלה למתן הלוואות במסגרת תקציב הפיתוח, וכן לחיבים מס הכנסה ומסים אחרים, כנגד פקדונות הממשלה. ראה לוח י"ד-11.

² האשראי לציבור מאמצעי הבנקים למשכנתאות והבנקים לפיתוח התעשייה (שאינם כלולים במאזן המאוחד של הבנקים המסחריים), גדל ביותר 30 מיליון ל"י, מסוף שנת 1958 לסוף 1959. גידול זה נבע בחלקו מהגדלת הונו העצמי של הבנק לפיתוח התעשייה בישראל ממקורות תקציב הפיתוח של הממשלה. מאזי 87 מוסדות אשראי וכספים, המקיפים את מרבית המוסדות מסוג זה, מצביעים על הרחבת האשראי לציבור ב־50 מיליון ל"י בקירוב. האשראי לציבור, שניתן מתוך וכנגד פקדונות הממשלה, באמצעות הבנקים להשקעות והמוסדות לאשראי וכספים, גדל ב־51 מיליון ל"י מסוף שנת 1958 לסוף 1959.

יש להביא בחשבון גם את האופי המיוחד של האשראי לציבור מאמצעיו העצמיים של בנק החקלאות לישראל. האשראי מבנק זה גדל במשך השנה ביותר מ־14 מיליון ל"י, סכום המקביל בערך לגידול בהון העצמי של הבנק. הונו של הבנק גדל בעיקר כתוצאה מהעברת סכומים מפקדונות הממשלה למתן הלוואות במסגרת תקציב הפיתוח, לסעיף ההון העצמי. בחודש אוקטובר 1959 נעשתה העברה כזאת בהיקף של 10 מיליון ל"י בערך, שהשתקפה בעליית האשראי לציבור מאמצעי הבנק בחודש נובמבר, ב־11 מיליון ל"י, ובירידה מקבילה כמעט באשראי לציבור מתקציב הפיתוח, באמצעות בנק החקלאות לישראל.

גידול האשראי לציבור מהמוסדות הבנקאיים בשנת 1959, בסך 110 מיליון ל"י, כולל את הגידול באשראי מאמצעי בנק החקלאות לישראל, ואת אשראי המוסדות הבנקאיים שמקורו בפקדונות הציבור למתן הלוואות ללקוחות מסויימים. בלי שני מקורות אלה, יצרו המוסדות הבנקאיים למעשה, במשך השנה, אשראי נוסף בסכום של 85 מיליון ל"י, בערך. לסכום זה יש להוסיף 6 מיליון ל"י, בהם גדל נכיון המשנה של בנק ישראל. בסיכום היה גידול האשראי הבנקאי לציבור, שלעומתו נוצר כסף חדש, 91 מיליון ל"י בערך. כפי שצויין לעיל, היתה העלייה באמצעי התשלום נמוכה יותר, כיוון שהרחבה זו והרחבות אחרות, אוזנו בחלקן על־ידי נטיית הציבור להחזיק יותר פקדונות פחות נזילים.

בשנת 1959 בלטה התפתחות עונתית באשראי הבנקאי לציבור, בדומה לזו שאיפיינה את השנתיים שקדמו לה. במחצית הראשונה של השנה היה קצב הגידול נמוך במידה ניכרת מאשר במחצית השנייה של השנה. לאחר שבחודש ינואר עלה אשראי המוסדות הבנקאיים מתוך פקדונות הציבור למתן הלוואות, נשאר הסכום הכולל של האשראי הבנקאי יציב פחות או יותר עד סוף חודש מאי, ובשבעת החודשים האחרונים של השנה הסתכם הגידול ביותר מ־100 מיליון ל"י, או ב־85 אחוזים מהגידול השנתי. בשנת 1958 התרכזו כ־90 אחוזים מן הגידול השנתי בשבעת החודשים האחרונים של השנה. העלייה העונתית באשראי לחקלאות בחודשי הקיץ המאוחרים ובסתיו, נותנת, במידה רבה, הסבר לתופעה זו. ב־1959, לדוגמא, ירד סכום האשראי לחקלאות מן המוסדות הבנקאיים בששת החודשים הראשונים של השנה, והעלייה חלה רק בשלושת חודשי השנה האחרונים. במחצית השנייה של שנת 1959, בולטת גם עלייה ניכרת בשיעור הרחבת האשראי לבנייה¹. בנכיון־המשנה של בנק ישראל חלה ירידה ניכרת בחודשים ינואר עד אוגוסט, וכל הגידול התרכז בחודשים ספטמבר עד דצמבר. החלק העיקרי מגידול זה הופנה לחקלאות.

כמחצית הגידול השנתי באשראי לציבור ממוסדות בנקאיים, בא מהעלייה בסעיף "חשבונות חוזרים, דביטורים ומשיכות יתר", וכן חל גידול ניכר בסעיף "הלוואות לזמנים קצובים". שני הסעיפים הללו היוו כ־80 אחוזים מיתרת האשראי של המוסדות הבנקאיים בסוף שנת 1959. בסעיף "נכיון שטרות" חלה עלייה של 4 מיליון ל"י בלבד במשך השנה, והוא הסתכם בסופה ב־54 מיליון ל"י. ההלוואות מ"פקדונות הציבור למתן הלוואות", גדלו במשך השנה ב־10 מיליון ל"י.

(3) השיטות להכוונת האשראי — הוראות הנזילות, שנכנסו לתוקפן ב־31 בינואר 1958, המשיכו לשמש בשנת 1959, כמכשיר עיקרי להכוונה כמותית ואיכותית של האשראי הבנקאי לציבור.² עם כניסת הוראות הנזילות לתוקפן, נועדו הוראות הנפח לשמש למעשה, בתנאים רגילים, כמכשיר להכוונה איכותית בלבד של האשראי, ובנק ישראל נהג לאשר שיחרורים מנפח, במידה שהיו למוסדות הבנקאיים עודפי נכסים נזילים. שיחרורים אלה, וכן השיחרורים מנזילות

¹ לעומת זאת, חלה הגדלת האשראי לתעשייה ממוסדות בנקאיים בחודשים ינואר עד ספטמבר, ולמעשה, כמעט לא עלה האשראי לתעשייה בחודשי השנה האחרונים.

² פירט הוראות הנזילות ניתן בדו"ח בנק ישראל 1957.

במסגרת 20 האחוזים¹, ניתנו להלוואות שכוננו למטרות חשובות למשק הלאומי, כמו הגדלת ייצוא, תחלופת יבוא, עידוד ייצור חקלאי ותעשייתי באזורי פיתוח וכו'.

הוראות הנפח מאפשרות לבנק ישראל, לכוון להלכה את מרבית האשראי שאפשר לתת מעודף הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים. אולם, יש להדגיש, שקיים גידול מתמיד בסכום האשראי שהוראות הנפח אינן חלות עליו². גידול זה נובע מהרשות להלוות באופן חופשי 15 אחוזים מהעלייה בפקדונות במסגרת תוכניות החיסכון של המוסדות הבנקאיים, וכן חלק מן האשראי במטבע חוץ, עקב הגידול בפקדונות "פתח". כן גדל הנפח עקב פתיחת סניפים באזורי פיתוח, ומעלייה בהון העצמי של המוסדות הבנקאיים, הנובעת מהעברת מטבע מחוץ לארץ. החל בסוף שנת 1958, הורשו המוסדות הבנקאיים להגדיל באופן חופשי את האשראי, בסכום השווה ל-6.3 אחוזים מן העלייה בפקדונות במטבע ישראלי, לתקופה שאינה עולה על 18 חודשים³. כמו כן, לא תמיד הקפידו מספר מוסדות בנקאיים על קבלת אישורים לשיחורור מנפה, כאשר היו להם עודפי נכסים נזילים, ועל-ידי כך צומצם, במידת-מה, סכום האשראי שניתן בהכוונת בנק ישראל. בעוד שמוסדות בנקאיים שעברו על הוראות הנזילות, חוייבו בתשלומי ריבית של 10 אחוזים על הגרעונות בנכסיהם הנזילים⁴, הרי לגבי עבירות על הוראות הנפח, אין החוק מתיר לבנק ישראל להטיל קנס כספי, והאפשרות היחידה העומדת בפניו היא הגשת תביעה משפטית.

יתרת האשראי מהמוסדות הבנקאיים בהכוונת בנק ישראל, הסתכמה בסוף שנת 1959 ב-124.1 מיליון ל"י⁵, והיתה גבוהה ב-19.5 מיליון ל"י מהיתרה בסוף שנת 1958. גידול זה כולל את האשראי שניתן במסגרת 20 האחוזים של שיחרורים מנזילות, את האשראי ששוחרר מהגבלות הנפח ו-25 אחוזים מהעלייה בפקדונות החיסכון.

האשראי ללא הכוונת בנק ישראל הורחב ב-75 מיליון ל"י, אולם קרוב למחצית גידול זה לא ניתנה באופן חופשי על-ידי המוסדות הבנקאיים, אלא בהכוונת האוצר, משרדי ממשלה אחרים, או מוסדות שהפקידו סכומים למתן הלוואות ללקוחות מסויימים. מדובר כאן בחלק מן האשראי במטבע חוץ ובאשראי מפקדונות קופות התגמולים להשקעה מוכרת, שניתנו בהכוונת האוצר, באשראי מהקרנות המשותפות להון חוזר לתעשייה, שניתן בהכוונת משרד המסחר והתעשייה ובאשראי מפקדונות הציבור למתן הלוואות ללקוחות מסויימים, שניקבעו על-ידי המפקידים. המחצית השנייה של הגידול ניתנה באופן חופשי על-ידי המוסדות הבנקאיים, במסגרת התוספת לנפה, שתוארה לעיל, מתוך נפח בלתי מנוצל שעמד לרשותם בסוף שנת 1958, וכן על-ידי חריגה בכמה מקרים מעל לנפה המותר.

(4) ייעוד האשראי — מחצית היתרה הכוללת בסוף שנת 1959, של האשראי מן המוסדות הבנקאיים שבהכוונת בנק ישראל, ניתנה באופן ישיר לחקלאות, וגבוה, יחסית, היה גם חלקם של התעשייה והמוסדות הלאומיים. שלושה סעיפים אלה זכו יחד ב-83 אחוזים מיתרת האשראי ממוסדות בנקאיים שבהכוונת בנק ישראל, אך חלקם באשראי הניתן ללא הכוונת בנק ישראל

¹ לפי הוראות הנזילות, מוסמן נגיד בנק ישראל לקבוע את סכום ההלוואות שמוסד בנקאי רשאי לתת באישור בנק ישראל, ולהפחית סכום זה מהנכסים הנזילים שהבנק חייב להחזיק. בהודעה מיום 12 בדצמבר 1957, קבע הנגיד, שסכום הלוואות אלה לא יעלה על 20 אחוזים מסכום הפקדונות במטבע ישראלי, שנגדם חייבים להחזיק נכסים נזילים בשיעור של 58 אחוזים. שיעור הנזילות הממשי, אשר חובה לקיימו, יכול לרדת, אפוא, עד ל-38 אחוזים.

² נפח האשראי החופשי הוגבל לרמה שהיתה קיימת בנובמבר 1953, בתוספת הגדלות מסויימות שאושרו לאחר מכן.

³ הרשאה זאת יפה לתקופה שהחלה בינואר 1958.

⁴ אין מכירים בתשלומי ריבית אלה כהוצאה לגבי חישובי מס הכנסה.

⁵ אינו כולל את בנק החקלאות לישראל.

לוח י"ד-13

האשראי ממערכת הבנקאות לפי המקור וענף הייעוד, 31 בדצמבר 1959

אשראי בנקאי *						ענף הייעוד	
סך הכל (4)+(5)	אשראי כנגד פקדונות הממשלה	סך כל האשראי הבנקאי (1)+(2)+(3)	ללא הכוונת	בהכוונת בנק ישראל			
			בנק ישראל	ממוסדות בנקאיים	ממוסדות בנקאיים		מבנק ישראל
(6)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)		
עיליוני ל"י							
130.1	6.1	124.0	54.9	60.0	9.1	חקלאות	
163.6	32.7	130.9	96.0	28.1	6.8	תעשייה	
36.9	5.6	31.3	26.7	4.6	—	בנייה	
70.0	9.8	60.2	54.4	4.3	1.5	מסחר	
24.4	0.7	23.7	1.7	7.1	14.9	שירותים ציבוריים	
7.7	0.3	7.4	5.7	1.7	—	רשויות מקומיות	
13.9	0.3	13.6	13.6	—	—	מוסדות אשראי וכספים	
17.6	0.2	17.4	1.5	14.6	1.3	מוסדות לאומיים	
29.4	3.9	25.5	22.0	3.5	—	שירותים	
82.0	8.1	73.9	73.7	0.2	—	שונות	
575.6	67.7	507.9	350.2	124.1	33.6	סך הכל	
אחוזים							
22.6	9.0	24.4	15.7	48.3	27.1	חקלאות	
28.4	48.3	25.8	27.4	22.6	20.2	תעשייה	
6.4	8.3	6.2	7.6	3.7	—	בנייה	
12.2	14.5	11.9	15.5	3.5	4.5	מסחר	
4.2	1.0	4.7	0.5	5.7	44.3	שירותים ציבוריים	
1.3	0.4	1.4	1.6	1.4	—	רשויות מקומיות	
2.4	0.4	2.7	3.9	—	—	מוסדות אשראי וכספים	
3.1	0.3	3.4	0.4	11.8	3.9	מוסדות לאומיים	
5.1	5.8	5.0	6.3	2.8	—	שירותים	
14.3	12.0	14.5	21.1	0.2	—	שונות	
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל	

* אינו כולל אשראי שניתן על-ידי בנק החקלאות לישראל.

לוח י"ד-14

האשראי הבנקאי לפי ענף הייעוד*, 1954 עד 1959

(סוף התקופה)

ענף הייעוד	1954	1955	1956	1957	1958	1959
מיליוני ל"י						
חקלאות	54.2	68.8	85.3	102.3	114.5	130.1
תעשייה	57.3	77.2	92.8	107.9	130.5	163.6
בנייה	31.8	19.8	21.4	27.4	28.2	36.9
מסחר	37.0	37.5	36.7	44.0	54.0	70.0
שירותים ציבוריים	8.2	4.4	13.3	27.3	21.4	24.4
רשויות מקומיות	4.4	3.3	4.5	6.0	7.0	7.7
מוסדות אשראי וכספים	6.9	5.6	10.5	9.3	7.5	13.9
מוסדות לאומיים	3.5	3.0	3.1	11.0	14.8	17.6
שירותים	10.4	13.7	16.1	17.1	25.9	29.4
שונות	30.0	44.9	44.9	52.9	68.1	82.0
סך הכל	243.7	278.2	328.6	405.2	471.9	575.6
אחוזים						
חקלאות	22.2	24.7	26.0	25.2	24.3	22.6
תעשייה	23.5	27.7	28.2	26.6	27.7	28.4
בנייה	13.0	7.1	6.5	6.8	6.0	6.4
מסחר	15.2	13.5	11.2	10.9	11.4	12.2
שירותים ציבוריים	3.4	1.6	4.0	6.7	4.5	4.2
רשויות מקומיות	1.8	1.2	1.4	1.5	1.5	1.3
מוסדות אשראי וכספים	2.8	2.0	3.2	2.3	1.6	2.4
מוסדות לאומיים	1.4	1.1	0.9	2.7	3.1	3.1
שירותים	4.3	4.9	4.9	4.2	5.5	5.1
שונות	12.4	16.2	13.7	13.1	14.4	14.3
סך הכל	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* אינו כולל אשראי שניתן על-ידי בנק החקלאות לישראל. כולל אשראי לחיבי מם הכנסה וכו' כנגד פקדונות הממשלה.

היה כ־44 אחוזים בלבד. חלק גבוה יחסית מהאשראי "ללא הכוונה", כ־37 אחוזים, ניתן לסעיפים "מסחר" ו"שונות"¹.

מסתבר, שחלוקת האשראי ללא הכוונה שונה באופן ניכר מזו המבוצעת בהכוונת בנק ישראל, הגם שאפשר להניח, כי היות וקל יותר להשיג שיחרורים מנזילות ונפת, לאשראי שנועד לחקלאות ולתעשייה, קיימת תחלופה מסויימת של אשראי ללא הכוונה, לטובת הענפים האחרים. האשראי לציבור מבנק ישראל, ניתן בצורת נכיון משנה של שטרות. היתרה בסוף שנת 1959 הסתכמה ב־33.6 מיליון ל"י, מזה 19.8 מיליון ל"י במטבע חוץ. רוב השטרות שנוכו במטבע חוץ היו של סקטור השירותים הציבוריים, הכולל חברות כחברת השילומים, "צים" ומספר חברות השקעה, הקשורות בהנחת צינור הנפט מאילת. רוב השטרות שנוכו במטבע ישראלי, כ־9 מיליון ל"י מתוך סכום כולל של 13.8 מיליון ל"י, נועדו לחקלאות.

האשראי בהכוונת הממשלה, שניתן לציבור באמצעות המוסדות הבנקאיים כנגד ומתוך פקדונות הממשלה, התחלק אף הוא בין ענפי המשק בצורה שונה מאשר האשראי ללא הכוונה. כמחצית היתרה של האשראי לזמן קצר כנגד פקדונות הממשלה (לחייבים במסים וליבואנים במסגרת השילומים והמענק האמריקאי), נועדה לתעשייה. האשראי מפקדונות הממשלה למתן הלוואות במסגרת תקציב הפיתוח ומפקדונות ממשלה מיוחדים, וכן מאמצעי בנק החקלאות לישראל, הוא

לוח י"ד-15

הגידול באשראי לציבור ממערכת הבנקאות ובאמצעות המוסדות הבנקאיים
לפי הייעוד והמקור, מסוף 1958 לסוף 1959
(מיליוני ל"י)

ייעוד האשראי	מבנק ישראל	מהמוסדות הבנקאיים		סך כל האשראי הבנקאי (1)+(2)+(3)	כנגד פקדונות הממשלה	מפקדונות הממשלה למתן הלוואות ומאמצעי בנק החקלאות	סך הכל (4)+(5)+(6)
		בהכוונת בנק ישראל	ללא הכוונת בנק ישראל				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
חקלאות	4.6	0.1	11.2	15.9	-0.3	13.8	29.4
תעשייה	1.1	10.7	20.3	32.1	1.0	8.0	41.1
בנייה	—	-0.7	7.8	7.1	1.6	12.4	21.1
מסחר	1.3	2.4	9.9	13.6	2.4	2.2	18.2
שירותים ציבוריים	0.7	2.6	-0.2	3.1	-0.1	-0.1	2.9
רשויות מקומיות	—	-0.2	0.9	0.7	—	0.5	1.2
מוסדות אשראי וכספים	—	—	6.3	6.3	0.1	-0.2	6.2
מוסדות לאומיים	-1.5	3.4	0.7	2.6	0.2	0.2	3.0
שירותים	-0.2	1.3	5.2	6.3	-2.8	0.9	4.4
שונות	—	-0.1	13.1	13.0	0.9	0.7	14.6
סך הכל	6.0	19.5	75.2	100.7	3.0	38.4	142.1

¹ הסעיף "שונות" כולל אנשים פרטיים, בעלי מלאכה, מפעלי שעשועים, קניית קרקעות וכו'.

ברובו אשראי לזמן ארוך, וכשני שלישים מיתרתו בסוף שנת 1959 ניתנו לחקלאות ולתעשייה. חלק הארי מן השארית, ניתן לענף הבנייה ולרשויות המקומיות, לשם ביצוע פעולות פיתוח שונות. אשראי מסוג זה הינו, למעשה, אשראי ממשלתי לציבור, שניתן באמצעות המוסדות הבנקאיים, הדואגים לגביית הקרן והריבית. כנגד אשראי זה עומדים ככיסוי פקדונות הממשלה, שאינם ניתנים למשיכה, בדרך כלל, לפני שנפרעו ההלוואות.

היתרה הכוללת של האשראי לציבור ממערכת הבנקאות ובאמצעות המוסדות הבנקאיים, הסתכמה בסוף שנת 1959 ב־883 מיליון ל"י, ובחלקה הגדול הופנתה, על־ידי הממשלה ובנק ישראל, לענפים הנחשבים עדיפים מבחינת פיתוח המשיק ושיפור מאזן התשלומים.

כ־55 אחוזים מתוספת האשראי מהמוסדות הבנקאיים, שניתנה בהכוונת בנק ישראל, הופנו לתעשייה. האשראי לתעשייה ללא הכוונת בנק ישראל, גדל במשך שנת 1959 ב־20 מיליון ל"י. תוספת זו ניתנה בצורת אשראי בנקאי חופשי, או בהכוונת משרדים ממשלתיים. יתרת האשראי לתעשייה עלתה מ־27.7 אחוזים מסך האשראי הבנקאי בסוף שנת 1958, ל־28.4 אחוזים בסוף שנת 1959. לעומת זאת, חלה ירידה קלה ביתרת האשראי הבנקאי לחקלאות, מ־24.3 אחוזים בסוף שנת 1958 ל־22.6 אחוזים בסוף שנת 1959. האשראי הישיר לחקלאות בהכוונת בנק ישראל, נשאר ללא שינוי², אך האשראי ללא הכוונה גדל ב־11.2 מיליון ל"י, ונכיון המשנה של שטרות לחקלאות על־ידי בנק ישראל עלה ב־4.6 מיליון ל"י (יותר מ־75 אחוזים מסך הגידול בסעיף נכיון־המשנה). השינויים במשקל יתרת האשראי הבנקאי לענפים האחרים היו קלים.

כ־90 אחוזים מתוספת האשראי לציבור מתוך פקדונות הממשלה למתן הלוואות ומאמצעי בנק החקלאות, בסך של 38.4 מיליון ל"י, ניתנו לחקלאות, בנייה ותעשייה. החקלאות זכתה בתוספת של 13.8 מיליון ל"י, הבנייה ב־12.4 מיליון ל"י והתעשייה ב־8.0 מיליון ל"י. היתרה, בסכום של 4.2 מיליון ל"י, נתחלקה בין הייעודים האחרים.

(5) נזילות המוסדות הבנקאיים — הפקדונות במטבע ישראלי החייבים בנזילות, גדלו מסוף שנת 1958 לסוף שנת 1959 ב־62 מיליון ל"י, ואילו הנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים, גדלו ב־9 מיליון ל"י. בעיקבות התפתחויות אלה, ירד שיעור הנזילות במטבע ישראלי, מ־39.6 אחוזים בסוף שנת 1958 ל־36.7 אחוזים בסוף שנת 1959. יש להדגיש, ששיעורים אלה אינם זהים עם שיעורי הנזילות שהמוסדות הבנקאיים חייבים לקיים בהתאם להוראות הקיימות, אם כי ההפרש ביניהם איננו גדול³. שיעור הנזילות השנתי הממוצע במטבע ישראלי, ירד מ־40.5 אחוזים ב־1958 ל־38.5 אחוזים ב־1959.

הגורמים המשפיעים על סכום הנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים, הם שינויים בסך האשראי מבנק ישראל לממשלה ולציבור, ביתרות מטבע החוץ בבנק ישראל, ביתרות נטו בין המוסדות הבנקאיים, בסכום המזומנים שבידי הציבור ובפקדונות המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל, שאינם נחשבים כנכסים נזילים. הרחבת האשראי מבנק ישראל (ב־34.7 מיליון ל"י), והצבירה נטו של יתרות במטבע חוץ בבנק ישראל (39.8 מיליון ל"י), תרמו להגדלת סכום

¹ כולל את האשראי כנגד פקדונות הממשלה לחייבי מסים וכו'. ראה לוח י"ד־14.

² חלק ניכר מהאשראי הבנקאי למוסדות הלאומיים, שגדל ב־3.4 מיליון ל"י ב־1959, הועבר בעקיסין לחקלאות.

³ החשובים בלוח י"ד־17 הם במטבע ישראלי, בעוד שהוראות הנזילות מאפשרות למוסדות הבנקאיים לכלול בין הנכסים הנזילים שלהם במטבע ישראלי גם עודפי נכסים נזילים במטבע חוץ, כתנאי שיקימו שיעור נזילות מינימאלי של 68 אחוזים במקום 58 אחוזים, לגבי הפקדונות במטבע ישראלי החייבים בנזילות. בסוף 1959 כללו מספר מוסדות בנקאיים סכום של 8 מיליון ל"י בערך במטבע חוץ, בין נכסיהם הנזילים. המוסדות הבנקאיים רשאים לעבור באופן חופשי לכל אחת משתי השיטות לחישוב הנזילות, בכל סוף ינואר ויולי. המספרים בלוח י"ד־17 מחושבים לפי בסיס אחיד, ומאפשרים, לכן, השוואות בין שיעורי נזילות בתקופות שונות.

נכסים נזילים בידי המוסדות הבנקאיים, 1955 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	אשראי בנק ישראל		בניכוי :				נכסים נזילים	
	לציבור	לממשלה	מטבע חוץ נטו בבנק ישראל	יתרות בין המוסדות הבנקאיים * (נטו)	סך הכל (1)+(2)+(3)+(4)	המוזמנים בידי הציבור	בנקאיים בבנק ישראל שאינם נכסים נזילים **	סך כל הניכויים (6)+(7)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(9)								
1955	15.7	171.1	83.5	26.1	296.4	172.5	5.1	177.6
1956	35.1	236.7	92.4	17.9	382.1	228.3	17.9	246.2
1957	51.6	271.3	82.8	19.3	425.0	230.9	32.8	263.7
1958	27.6	289.0	162.1	8.2	486.9	251.4	49.3	300.7
1959	33.6	317.7	201.9	-1.0	552.2	259.9	97.0	356.9
1959 ינואר	27.1	281.6	165.5	10.8	485.0	255.3	56.9	312.2
פברואר	25.1	287.9	178.3	9.7	501.0	262.6	60.0	322.6
מארס	23.9	282.4	190.1	12.9	509.3	260.1	65.1	325.2
אפריל	21.0	289.6	221.9	15.5	548.0	269.4	67.5	336.9
מאי	22.4	299.2	223.6	15.9	561.1	268.2	69.2	337.4
יוני	21.3	308.4	227.0	15.3	572.0	269.3	72.2	341.5
יולי	19.2	307.0	222.7	14.4	563.3	272.5	73.9	346.4
אוגוסט	18.3	309.7	218.9	16.4	563.3	273.0	75.6	348.6
ספטמבר	23.0	311.2	211.3	14.4	559.9	283.9	81.3	365.2
אוקטובר	25.3	312.1	203.4	13.3	554.1	268.7	86.8	355.5
נובמבר	29.6	318.3	198.4	9.7	556.0	265.1	92.5	357.6
דצמבר	33.6	317.7	201.9	-1.0	552.2	259.9	97.0	356.9

* על פי המאזן המאוחד של מוסדות הבנקאיים, שאינו כולל את הכנסים למשכנתאות, את הבנק לפיתוח התעשייה בישראל ואת בנק ישראל-אמריקה לפיתוח התעשייה, אולם היתרות של בנקים אלה בכנסים המסחריים ושל הבנקים המסחריים בבנקים הנ"ל כן כלולות במאזן המאוחד. כתוצאה משיטת רישום זו, הוקטנו היתרות נטו בין המוסדות הבנקאיים בלוח. בסכום של 1 עד 2 מיליון ל"י לנבי השנים 1955 עד 1959. היתרה השלישית לסוף 1959, נובעת גם היא משיטת הישוב זאת, ולמעשה היא היתה צריכה להיות חיובית, בסכום של מיליון ל"י בקירוב.

** פקדונות שהוסקדו בקשר לתוכניות חיסכון ולאשראים דוקומנטריים ופקדונות במטבע חוץ.

הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים, מסוף שנת 1958 ועד סוף שנת 1959, בסך של 74.5 מיליון ל"י. לעומת זאת, הירידה ביתרות נטו בין המוסדות הבנקאיים ב-9.2 מיליון ל"י, הגידול במזומנים שבידי הציבור ב-8.5 מיליון ל"י, והגידול בפקדונות במטבע ישראלי שאינם נכסים נזילים של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל ב-47.7 מיליון ל"י, פעלו לצימצום הנכסים הנזילים, בסך של 65.4 מיליון ל"י. הגידול, נטו, בסכום הנכסים הנזילים במטבע ישראלי, הסתכם, איפוא, ב-9.1 מיליון ל"י. תוספת זו כללה בעיקר גידול בפקדונות בבנק ישראל, וכן עלייה מועטת במזומנים בקופות הבנקים.

העלייה בנכסים הנזילים חלה במחצית הראשונה של השנה, בעיקר בעיקבות הצבירה הרבה

לוח י"ד-17

חזוילות של המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי, 1955 עד 1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	יתרות נזילות בבנק ישראל *					מזומנים בקופות הבנקים	יתרות המוסדות הבנקאיים (נטו)	סך כל הנכסים הנזילים (3)+(4)+(5)	פקדונות החייבים בנזילות במטבע ישראלי ***	שיעור הנזילות בפועל $\frac{(6)}{(7)} \times 100$
	יתרות חובה **	יתרות עודפות	סך הכל (1)+(2)							
			(1)	(2)						
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)		
1955	43.2	38.5	81.7	11.1	26.1	118.9	297.2	40.0		
1956	46.9	59.6	106.5	11.6	17.9	136.0	329.7	41.2		
1957	57.7	72.4	130.1	11.9	19.3	161.3	393.0	41.0		
1958	71.3	94.0	165.3	12.7	8.2	186.2	469.8	39.6		
1959	81.4	101.8	183.2	13.1	-1.0	195.3	531.9	36.7		
1959 ינואר	71.4	77.2	148.6	13.5	10.8	172.9	479.1	36.1		
פברואר	70.5	84.3	154.8	13.9	9.7	178.4	486.8	36.6		
מארס	71.9	84.8	156.7	14.4	12.9	184.0	492.5	37.4		
אפריל	73.0	107.8	180.8	14.8	15.5	211.1	510.2	41.4		
מאי	73.9	119.6	193.5	14.3	15.9	223.7	522.2	42.8		
יוני	76.5	124.8	201.3	14.1	15.2	230.6	541.2	42.6		
יולי	78.3	110.3	188.6	13.9	14.4	216.9	547.9	39.6		
אוגוסט	81.2	101.7	182.9	15.4	16.4	214.7	541.2	39.7		
ספטמבר	82.2	83.3	165.5	14.8	14.4	194.7	540.4	36.0		
אוקטובר	81.2	89.0	170.2	15.1	13.3	198.6	543.0	36.6		
נובמבר	81.1	92.3	173.4	15.4	9.7	198.5	544.1	36.5		
דצמבר	81.4	101.8	183.2	13.1	-1.0	195.3	531.9	36.7		

* פקדונות במטבע ישראלי של מוסדות בנקאיים בבנק ישראל, בניכוי פקדונות בקשר לתוכניות חיסכון ואשראים דוקומנטריים, שאינם נחשבים כיתרות נזילות.

** חיתרות שהמוסדות הבנקאיים חייבים להחזיק בבנק ישראל, בשיעור של 15 אחוזים מסכום הפקדונות החייבים בנזילות, שהיו למוסדות הבנקאיים חודשיים לפני כן.

*** מספרים מתוקנים בהשוואה לדו"ח 1958, עמ' 187.

¹ בעיקר פקדונות במטבע חוץ, שהמוסדות הבנקאיים חייבים להפקיד בבנק ישראל, וכן סכומים קטנים יותר שהופקדו עליהם בקשר לתוכניות החיסכון (המהווים נכס נזיל לגבי פקדונות חיסכון בלבד) ואשראים דוקומנטריים.

של יתרות מטבע חוץ בבנק ישראל. לאחר חודש ינואר, בו ירד סכום הנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים, חלה בהם עלייה תלולה, שנמשכה עד חודש יוני. בסוף יוני הגיע סכומם לשיא של 230.5 מיליון ל"י. במחצית השנייה של השנה ירדו הנכסים הנזילים במהירות, ובסוף חודש דצמבר הם הסתכמו ב־195.3 מיליון ל"י. ההרחבה הניכרת באשראי של בנק ישראל והירידה בסכום המזומנים שבידי הציבור מסוף יוני ועד סוף דצמבר, הספיקו לפצות רק חלק מן הירידה הגדולה ביתרות מטבע החוץ בבנק ישראל וביתרות נטו בין המוסדות הבנקאיים, ומן העלייה בפקדונות בבנק ישראל שאינם נכסים נזילים. מגמת התפתחות זו, בסכום הנכסים הנזילים במשך השנה, דומה מאוד למגמה ב־1958, אם כי משקל גורמי ההתפתחות ב־1959 היה שונה.

סכום הפקדונות במטבע ישראלי במוסדות הבנקאיים, החייבים בנזילות, גדל במחצית הראשונה של השנה בקצב איטי יותר מאשר סכום הנכסים הנזילים, וזה התבטא בעליית שיעור הנזילות, שהגיע בחודשים מאי ויוני ל־43 אחוזים בקירוב. במחצית השנייה של השנה חלה ירידה בפקדונות אלה, אך בקצב איטי יותר מאשר הירידה בסכום הנכסים הנזילים. שיעור הנזילות בפועל ירד ל־36.7 אחוזים בסוף השנה.

הירידה בשיעור הנזילות והעלייה בסכום הנכסים הנזילים, איפשרו כמחצית מהרחבת האשראי לציבור מהמוסדות הבנקאיים בשנת 1959. המחצית השנייה של הגידול נבעה מהעלייה בפקדונות למתן הלוואות ובפקדונות אחרים, שאינם חייבים בהחזקת נזילות במטבע ישראלי.¹ יש לציין, שהאשראי שניתן על־פי שיחרורים מיוחדים מנזילות, מהווה בסיס להרחבה נוספת של אשראי במסגרת הנזילות הרגילה, כיוון שחלק מהכסף החדש, שאשראי זה יוצר, חוזר למוסדות הבנקאיים ומגדיל את נכסיהם הנזילים. כך, שההרחבה הכוללת של האשראי גדולה באופן ניכר מן הסכום הראשון שאושר.²

(ד) השקעות של מוסדות בנקאיים ויתרות במעבר

ההשקעות של המוסדות הבנקאיים בניירות ערך לא־ממשלתיים, גדלו במשך השנה ב־9.8 מיליון ל"י. עלייה זאת קשורה, בעיקר, בגידול הפקדונות במסגרת תוכניות החיסכון, ובפקדונות של קופות התגמולים להשקעה מוכרת. המוסדות הבנקאיים חייבים להשקיע 60 אחוזים מפקדונות החיסכון ו־50 אחוזים מפקדונות קופות התגמולים להשקעה מוכרת, בניירות ערך מאושרים, ממשלתיים ולא־ממשלתיים. הנכסים בניירות ערך לא־ממשלתיים, עלו מ־21.4 מיליון ל"י בסוף שנת 1958 ל־31.2 מיליון ל"י בסוף שנת 1959. כן גדלו השקעות המוסדות הבנקאיים בחברות עזר, מ־6.1 מיליון ל"י בסוף שנת 1958 ל־6.6 מיליון ל"י בסוף שנת 1959. הגידול בשני הסעיפים הללו הסתכם, איפוא, ב־10.4 מיליון ל"י, סכום השווה לגידול בשנת 1958.

בין הגורמים המשפיעים על סכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור, יש לכלול גם את היתרות במעבר של מערכת הבנקאות. סכום היתרות המוחזקות בשביל המוסדות הבנקאיים במאזן המאוחד של המוסדות הבנקאיים, צריך היה להיות שווה לסכום היתרות במוסדות הבנקאיים, אולם, קיים למעשה הבדל בין הסכומים, בגלל הפיגור בחיוב או בזיכוי של חשבונות מוסדות בנקאיים

¹ מפקדונות קופות תגמולים, הסוכנות ומוסדות אחרים למתן הלוואות, וכן מפקדונות במסגרת תוכניות חיסכון, פקדונות לתקופה קצובה העולה על 18 חודשים, "פת"ח" וכו'. הפקדונות הללו אינם חייבים בהחזקת נכסים נזילים במטבע ישראלי, בהתאם להוראות הנזילות הקיימות.

² האפשרות להרחבה נוספת תלויה בסכום המזומנים החוזר למוסדות הבנקאיים, ובשיעור הנזילות בפועל. ה"מכפיל" להגדלת האשראי הוא בין 1 ל־2.6. אם הציבור סופג את כל סכום האשראי בצורת מזומנים, ה"מכפיל" הוא 1 וכל הגידול באשראי מצטמצם, למעשה, לסכום שקיבל אישור ראשון. לעומת זאת, אם נניח שהציבור אינו מעוניין בתוספת מזומנים, וכל הסכום חוזר לבנקים, יהיה ה"מכפיל" 2.6 (אם שיעור הנזילות בפועל הוא 38 אחוזים). בשנה האחרונה היה ה"מכפיל" קרוב יותר לגבולו העליון מאשר לתחתון.

לוח י"ד-18

הנכסים וההתחייבויות של המוסדות הבנקאיים, 1958 ו-1959

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

העלייה או הירידה (—) מ'1958 ל'1959		אחוזים		מיליוני ל"י		
1959	1958	1959	1958	1959	1958	
נ כ ס י ם						
28.9	65.8	22.6	20.7	293.3	227.5	מזומנים ויתרות בבנק ישראל
27.7	110.4	39.3	36.4	509.3	398.9	הלוואות לציבור
-70.8	-33.2	1.1	4.3	13.7	46.9	הלוואות לממשלה
9.7	25.6	22.3	24.1	289.6	264.0	הלוואות לציבור מפקדונות הממשלה
29.1	18.8	6.4	5.8	83.3	64.5	נכסים במטבע חוץ
24.0	16.8	6.7	6.4	86.8	70.0	ניירות ערך
21.6	3.7	1.7	1.6	20.8	17.1	נכסי דלא נידי
-112.2	-9.2	-0.1	0.7	-1.0	8.2	יתרות (נטו) במוסדות בנקאיים
18.1	198.7	100.0	100.0	1,295.8	1,097.1	סך הכל
ה ת ח י י ב ו י ו ת						
14.1	57.5	36.0	37.2	466.0	408.5	פקדונות עובר ושב
43.0	121.8	31.3	25.8	405.1	283.3	פקדונות בלתי גזילים
-75.4	-35.6	0.9	4.3	11.6	47.2	התחייבויות לחוץ-לארץ
7.7	21.9	23.7	26.1	308.0	286.1	פקדונות הממשלה
43.9	21.0	5.3	4.4	68.8	47.8	הון עצמי
50.0	12.1	2.8	2.2	36.3	24.2	חשבונות אחרים (נטו)
18.1	198.7	100.0	100.0	1,295.8	1,097.1	סך הכל
ח ש ב ו נ ו ת מ ק ב י ל י ם						
6.2	1.6			27.5	25.9	יתרות של בנקים ובעבור בנקים
						התחייבויות של לקוחות
36.6	71.3			266.3	195.0	וערבויות לחשבון לקוחות
10.6	6.8			70.7	63.9	חשבונות אחרים
28.0	79.7			364.5	284.8	סך הכל
20.1	278.4			1,660.3	1,381.9	סך הכל כללי

אחרים¹. מסיבה זאת קיימות גם יתרות במעבר בין בנק ישראל והמוסדות הבנקאיים. היתרות במעבר גורמות לניפוח סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים וסכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור.

בעיקבות שיפור הסליקה ויעולה בשנים האחרונות, חל צימצום ניכר בסכום היתרות במעבר, והשפעתן כיום פחותה מאשר בעבר. הירידה בסכום היתרות במעבר, מסוף 1958 לסוף 1959, הסתכמה ב־10.7 מיליון ל"י, וירידה זאת פעלה לצימצום סכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור. ב־31 בדצמבר 1959, נעשה על־ידי מסלקת בנק ישראל מאמץ מיוחד, לצימצום הסכומים במעבר בין המוסדות הבנקאיים עד למינימום.

5. ריכוז המוסדות הבנקאיים

גם במשך שנת 1959 נמשכה המגמה של התרחבות המוסדות הבנקאיים ופתיחת סניפים חדשים. במשך השנה ניפתחו 40 סניפים חדשים, לעומת 30 סניפים ב־1958. שלושת הבנקים

לוח י"ד 19

המוסדות הבנקאיים וסניפיהם, 1955 עד 1959

(סוף התקופה)

1959	1958	1957	1956	1955	
					3 הבנקים הגדולים
3	3	3	3	3	משרדים ראשיים
243	219	193	114	104	סניפים
246	222	196	117	107	סך הכל
					בנקים אחרים
24	24	24	24	22	משרדים ראשיים
83	72	67	61	52	סניפים
107	96	91	85	74	סך הכל
					אגודות שיתופיות לאשראי
42	52	59	93	94	משרדים ראשיים
53	48	49	79	74	סניפים
95	100	108	172	168	סך הכל
					כל המוסדות הבנקאיים
69	79	86	120	119	משרדים ראשיים
379	339	309	254	230	סניפים
448	418	395	374	349	סך הכל

¹ ההבדל נובע בחלקו גם מן העובדה, שהבנקים למשכנתאות, בנק הדואר, הבנק לפיתוח התעשייה בישראל ובנק ישראל אמריקה לפיתוח התעשייה, אינם כלולים במאזן המאוחד של המוסדות הבנקאיים המסחריים, אולם היתרות שלהם בבנקים וכן היתרות של המוסדות הבנקאיים המסחריים בבנקים אלה, רשומות במאזן המאוחד. ההפרש שמתקבל הוא קטן יחסית. ראה הערה ללוח י"ד 16.

הגדולים¹ פתחו 24 סניפים חדשים, הבנקים האחרים — 11 סניפים, והאגודות השיתופיות לאשראי — 5 סניפים חדשים. לעומת זאת, חדלו להתקיים 10 אגודות שיתופיות לאשראי, שהתמזגו עם בנקים ואגודות אחרות, או שפורקו לחלוטין.

חלקן של האגודות השיתופיות בסעיפים העיקריים במאזן המאוחד של המוסדות הבנקאיים, נמצא גם הוא בירידה בשנים האחרונות. מסתבר, שהבנקים זכו בחלק גדול יותר מהעסקים של האגודות שחדלו להתקיים, ומהגידול בפעילות הכספית הכללית במשק. סעיף פקדונות עובר ושב

לוח י"ד-20

המזומנים והיתרות בבנק ישראל, האשראי והפקדונות של המוסדות הבנקאיים לפי גודלם, 1955 עד 1959

(אחוזים)

(סוף התקופה)

סך הכל	האגודות השיתופיות לאשראי	הבנקים האחרים	3 הבנקים הגדולים	
מזומנים ויתרות בבנק ישראל				
100	17	27	56	1955
100	13	22	65	1956
100	9	24	67	1957
100	9	25	66	1958
100	8	26	66	1959
הלוואות לציבור מהמוסדות הבנקאיים				
100	23	26	51	1955
100	22	27	51	1956
100	17	23	60	1957
100	15	25	60	1958
100	13	26	61	1959
פקדונות עובר ושב במטבע ישראלי				
100	21	25	54	1955
100	21	24	55	1956
100	15	24	61	1957
100	14	24	62	1958
100	13	23	64	1959
פקדונות אחרים				
100	23	25	52	1955
100	21	18	61	1956
100	13	21	66	1957
100	11	21	68	1958
100	9	22	69	1959

¹ בנק לאומי לישראל בע"מ, בנק הפועלים בע"מ ובנק דיסקונט בע"מ.

עלה בשלושת הבנקים הגדולים, בקצב מהיר יותר מאשר בבנקים האחרים. לעומת זאת, חל שיפור קל במעמדם של הבנקים האחרים, בסעיף מזומנים ויתרות בבנק ישראל. בסעיפים העיקריים האחרים לא חל שינוי בולט במעמדם של הבנקים הקטנים, ביחס לשלושת הבנקים הגדולים.

6. ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים

הרווחים הנקיים של המוסדות הבנקאיים (לפני ניכוי מס הכנסה ומס רווחי חברות), עלו מ־5.4 מיליון ל"י בשנת 1958 ל־9.6 מיליון ל"י בשנת 1959. התמורה להון העצמי בשנת 1959 היתה 26.3 אחוזים, לעומת 17.2 אחוזים בשנת 1958. רווחי הבנקים עלו מ־4.6 מיליון ל"י ל־8.8 מיליון ל"י, והתמורה להון העצמי מ־20 אחוזים ל־31.9 אחוזים. רווחי האגודות השיתופיות לאשראי לא השתנו, והסתכמו בשנת 1959, כמו בשנת 1958, ב־0.8 מיליון ל"י ; התמורה להון העצמי ירדה מ־9.4 אחוזים ב־1958 ל־9 אחוזים ב־1959.

לוח י"ד-21

ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים, 1958 ו־1959

העלייה מ־1958 ל־1959		אחוזים		אלפי ל"י	
אחוזים	מיליוני ל"י	1959	1958	1959	1958
הכנסות					
ריבית ועמלות על הלוואות					
18.3	9,243	62.6	65.6	59,849	50,606
ושטרות שנוכו					
24.2	3,666	19.7	19.7	18,834	15,168
עמלות בעד שירותים בנקאיים					
48.8	5,531	17.7	14.7	16,867	11,336
הכנסות אחרות					
23.9	18,440	100.0	100.0	95,550	77,110
סך כל ההכנסות					
הוצאות					
שכר, משכורת ושירותים					
14.5	4,771	39.4	42.6	37,647	32,876
סוציאליים					
29.0	6,591	30.7	29.4	29,280	22,689
ריבית ששולמה על פקדונות					
17.9	2,896	19.9	21.0	19,039	16,143
הוצאות אחרות					
19.9	14,258	90.0	93.0	85,966	71,708
סך כל ההוצאות					
77.4	4,182	10.0	7.0	9,584	5,402
רווחים *					
16.1	5,045			36,446	31,401
הון עצמי					
				26.3	17.2
אחוז הרווח מההון העצמי					

* לפני ניכוי מס הכנסה ומס רווחי חברות.

שיעור הרווח בסך כל ההכנסות של כל המוסדות הבנקאיים, עלה מ-7 אחוזים בשנת 1958 ל-10 אחוזים בשנת 1959; בבנקים היתה עלייה מ-6.9 אחוזים ל-10.6 אחוזים, ובאגודות השיתופיות לאשראי — ירידה מ-7.6 אחוזים ל-7.1 אחוזים. במשך השנה עלה שער הריבית הממוצע שקיבלו המוסדות הבנקאיים על הלוואות ל-8.8 אחוזים, לעומת 8.4 אחוזים בשנת 1958. בשער הריבית הממוצע, ששולם על הסכום הממוצע של פקדונות, חלה עלייה קלה, מ-2.8 אחוזים ב-1958 ל-2.9 אחוזים ב-1959.